

Secrétariat Permanent de la
Stratégie de Réduction de la Pauvreté
(SP-SRP)

Centre d'Etudes des
Langues Guinéennes
(CELG)

Kuma sun k'a ben nanfoloko ni mɔɔya dɔsiɲa ma Laginɛ

Kunfabɔ, lamiiri anin lafaamuyalilan

Maninkakan na dalamida

Kalatii : Dr. James G. Bennett

Dalamidabaa : Mamadou Camara

2005 Sanwuye

Salamaka (sommaire)

Lafɔɔ (introduction)	3
Maninkakan na dalamida kuma fɔɔ (introduction à la traduction maninka)	5
1 Lɔnniya jubila (les notions de base)	7
1.1 Sabati (le développement)	7
1.2 Bolokolonɔna (la pauvreté)	8
1.3 Jatekɔɔsi (la statistique)	9
2 Nanfoloko polotiki (la politique économique)	11
2.1 Nanfoloko jakunba don polotiki (la politique macro-économique)	11
2.1.1 Fodoba nanfolo (les finances publiques)	13
2.1.2 Wodiko polotiki (la politique monétaire)	14
2.2 Bolonnakalu [sɛkitɛrilu] la polotiki (la politique sectorielle)	15
2.2.1 Sɛnɛkɛ ni damansen (l'agriculture et les mines)	17
2.2.2 Yisininko [lɛndusitiri] (l'industrie)	19
2.2.3 Makolɔɔɔɔ (les services)	20
2.2.4 Kɔnɔmi fodoba muran (l'infrastructure économique)	21
2.3 Fodoba dimitarasɔn (l'administration publique)	22
2.4 Piriwe [kunkelen] bolonnaka (le secteur privé)	22
3 Mɔɔya dɔsiɔna [mɔɔya polotiki] (la politique sociale)	23
3.1.1 Jiwodon karan (l'éducation)	23
3.1.2 Kɛndɛya [sɛnteya] (la santé)	26
3.1.3 Silako (l'infrastructure routière)	30
3.2 Sikirite sosiyali [magbɛnnin tɔn – laholiya tɔn] (la sécurité sociale)	30
3.3 Sosete siwuli [dɛnkomaɔɔya] (la société civile)	31
3.4 Naɔɔya [sawura- tunkun] (l'aspect genre)	32
4 Duɔakɔnɔdɛmɛɔɔya [kooperasɔn ɛntɛrinasɔnali] (la coopération internationale)	32
5 Kandaya (la gouvernance)	33
Kunfabɔ dinkirabalu (les principales sources d'information)	36
Duɔadɔtɛ kalamadantɛ (notes biographiques)	37
Kumadennu batɔnbɔn (liste des mots-clés)	38
Karanbaa la yamari (notes du lecteur)	41

Lafɔɔ (introduction)

Kafa nin seɓe kun de, ka jama la faamuya miiridɔko ni lɔnniyalu la, k'a ben Lagine Erepibiliki la nanfoloko n'a mɔɔya dɔsijna ma. A lawulinin de, ka kafa labil'a karannalu sawo dɔ, min di ke alu kunfanɔfen di, k'alu hankililamiiri anin k'alu lalɔnniya nanfoloko ni mɔɔya lasabati tunkunnu na, katerete, k'a ben bolokolɔnja keɓe duu ma.

Kafaden nin kunlɔnin nanfoloko ni mɔɔya dɔsijna kolatɛɛlu le la, anin jama hankili lagbɛngbenbaalu (mɛerilu, alimaminnu, kibarodɔjawolalu, lakaranninnalu (karamɔɔlu)...) anin baaramɔɔ minu bada duurenja sabatidɔkolu bɛɛ dɔ, katerete minnu ye balikukaran dakunnu dɔ. wo latanbi kɔ, kafa nin kan je jamana den bɛɛ ladinin ne ma, k'alu lalɔn k'a fɔ k'alu la dahamun fanbaa dunnin alu yede le la. Wole sababu la, kafa nin di na dalamina jamana kan siyaman dɔ.

Kafa nin bɔnin kolakɔɔsi le dɔ, ka fadan a seɓebaa la londɔnja kundɔsudunnu na jamana kɔnɔ, san loolu ninu kɔdɔ (2004-2005), a ka demenni ke minnu dɔ, hankili juma, lɔnni ni senkoya la, k'a ben bolokolɔnja madɔɔya fɛɛɛ lamiiri n'a lawulijna ma (SRP). Baaralasi siyaman minnu kɛda bolokolɔnja madɔɔya fɛɛɛ wo lateɛ n'a yamari dɔ Gbufaranaman bolo, 2002 sanwuye karo la, Lagine la mɔɔ suwandininnu ni alu denkomajɔɔ minnu bɔnin kɔkan, wolu la jɔɔnfamuya ma nɔɔya tuma bɛɛ, k'a ben, a siyamandɔ, a miridɔko ni a kumadennu ma. A te de k'a fɔ ko sɔbe ma don jɔɔnfamu ni jɔɔnnalɔnko la. Sobɛ wo tɔɔmasere le kɛda, ka bolofadan kurupu kelen na (Groupe Thématique Culture et Communication) min di kundɔfulen di bɛɛ ma k'a ben jɔɔn na naamunnu famuya ma. Kuru wo dun ka seɓeli siyaman ke k'a ben bolon wo ma. Kuru kelen wole lɔdiya makafoda, k'a ke lafamuyali tɔn di k'a lasii SRP tɔnba senna (SP-SRP), k'a ben lalɔnnini kewalilu ma. Tɔn wo bada baara kosɔbe, a nɔ ma majɔ konin, halibi, SRP la polotiki ma ban faamunna a ja ma, katerete mɔɔlu bolo, bolokolɔnja diinin minnu na, anin fanan k'a ben jɔɔnkunfanɔ ladɛlu ma, minnu ye makilila bolonnaka ni mirindilaka tɔnbolonnu ni jɔɔn te.

Kumaden jalatɔnbɔnnin minu ye kafa nin kɔnɔ, wolu bɛɛ bɔnin seɓe le kɔnɔ, min je bolokolɔnja madɔɔya fɛɛɛ ba di (Document de Stratégie de Réduction de la Pauvreté: DSRP).- wole tɔɔ, k'a ta kɔɔsi yede kan konin – a ye kumaden batɔnbɔn ne di, bɛɛ kakan ka min lɔn k'a kɔdɔ lɔn, mɔɔ wo mɔɔ, n'i y'a fe ka do fɔ haman k'a ke Lagine nanfoloko n'a mɔɔya dɔsijna dɔ. Kafa seɓebaa ka haminanko fila le gbɛngben jɔɔn fe: a fɔɔ, kumadennu faranfasiya k'a lagbe, k'a famun nɔɔya bɛɛ bolo; a filanan, ka kumaden kelen kelenna bɛɛ misali Lagine ta kun na. Famuya lanɔɔya wo sababu la, kalatii ka tunkun dolu to a dɔ, iko minnu ye lɔla kumadennu bɔdiya (alu kɔɛ) ma, alu tanin lɔnnin min kan ani alu faranfasiya lakendɛya k'a ben jamana mirindi ni a naamun kelen kelenna bɛɛ ma. Wo bolo wo ma, a k'a wasakun kundɔfulen ne dɔ, kumaden lɔn te ja min kɔ, famuyali te se ka ke min kɔ. Kɛwaliya dɔ, kafa nin je senta fɔɔ le di k'a ben lɔnniya dɔsen ni a lawankan ma, a kɔnɔko ta kun na.

Saada filanan dɔ, kafa nin dalamidandin Lagine kan saba le dɔ: Sosokan, Fulakan ani Maninkakan, mɔɔlu bolo, minnu je kanko jɔɔnin kunna, Lagine kannu nako ye jɔɔninna santiri min na (CELG) n'a ye Konakiri iniverisite la. Wo kun na, baaralasi siyaman ne kɛda, alako ka dalamida ninu nabedɛya ani ka kafa kɔnɔko ben mɔɔlu haminanko ni alu dinkira dɔ ko ma, banin kafa seɓenin alelu le je. Wo sila wo fe, an ka anketi fɔɔma ke kafa famuya la a karanmɔɔlu bolo, an'a nafa la mɔɔlu kan. Anketi wo k'a yida k'a fɔ k'a famuya nɔɔman adun a tɔnɔ kabon a karanmɔɔlu kan. Wo dɔ iko, anketi k'a yida k'a fɔ ko arajo yiriyarali ye lamenna

kosobe mirindi saba ninnu moolu bolo; ale l'e kundofulen siyaman dila jamanadennu ma, jamana nanfoloko ni a moolu darsiya kan. Wole k'a yida, k'a fo ko an ta lannin kodoman min je yen, wo ni a kuda ninu bee le kakan ka don jooon na, saa jama la famuya di kamali nin polotiki bolo ma.

Alimannu na demenin tonbolon min too ko GTZ, wole ka kafa nin n'a feko bee ladinin nanfoloko donin ta. Tonbolon nin ta minata la, kafa nin je baarafen ne di, min di moolu kunfanbo, k'alu lalonnaia ani k'alu lafamuya sabati n'a doko bee ladinin kan, mirindi saba ninnu kono, ale nin minnu je baarajooa ma Lagine: Koojidalanfan (Basi Gine), Fuuta (Moyeni Gine) anin Gbekanna (Hooti Gine). K'a ben Tukodola kannu ma, kafa dalamida wolu do, wo fanan bada lasidi nata do.

Kafa sebebaa ko, ko a ye baraka bilala a demenbaa bee je, kateete: M. Peter HILLEN, wole ye bolokolonja madooa feere kodobinbin poroje kuntii di, k'a majii Lagine Pilan Minisiri dafe; El Hadj Mamadou SOW, Sekereteri Deta kodo le wo di Pilan na, k'a majii Koonmi ni Finansi Minisiri dafe; Ibrahima Sory SANGARÉ, wole ye bolokolonja madooa feere tonbolon (SP-SRP) kuntii di; Cheick A. Tidiane DIALLO ani Abdoulaye BEYE, wolu ye surunalisi le di SRP gbara kono, min je kibaro dajawola baarajoolu ni jooon te; Mamadou CAMARA, Abdallah DIALLO ani Djibril BATCHILY, porofeseri le wolu di ani lonkojajinnalu, kannu ta kunna, Lagine kannu nako jajinin fanba la (CELG), Konakiri karanso sandoba la (Université de Conakry); Bern HEINE ani Matthias BREZINGER, porofeseri le wolu fanan di ani lonkojajinnalu, Afiriki la ko jajinininkaran soba la (Institut des Etudes Africaines) Koolji karanso sandoba la (Université de Cologne); Kathrin ROTHHAAS, wo ye senkolaya demenninna le di, duja polotiki jajinin bonba la (cabinet «International Policy Advising» IPA) aliman jamana kan, Koolji. Ko moo wo moo, kunda la janja n'a la sudunja do, min bee ka do ke kafa nin na ko do, baraka ye bee je ani kojumalon foli keere-keenenin.

Ko a bada duwawu ke fanan ko minnu bee di na alu makobo kafa nin na, k'a famunkojuma di bee ma, ka kan ni siifadi gbasanko bo alu ni jooon te, alu ye Lagine la polotiki jaye k'a ben nanfoloko ni moolu darsiya ma, ka ben ni kanben sabati.

Dr. James G. BENNETT
Koolji Karanso Sandoba
2005 sanwuye

Maninkakan na dalamida kuma fɔɔ (introduction à la traduction maninka)

Kafa nin dalamida dɔ, an ka kuma bɛn de kalatii la sebeli ma, k'a bɛn fanan kan n'a dɔko ma, a n'a la kolo jate k'a bɛn kodɔfɔɔna kuda ma, min ni maninkala kodɔman fadannin.

Ko kuda dɔfɔ wo dɔ, a kɛɓa min diyada andelu ɲɛ, wole ye k'i bamafa kumadennu makafo anin alu dɔwara naralannu na, k'alu fanan kɛ alu ta kuma kuda di k'a bɛn ko kuda wolu ma. Wo bɛɛ n'a ta, an b'a mafɛɛ fan min, k'a lɔn ko an na kuma kuda nin kodɔ gbenin tɛ kosɔbɛ, an di kumaden wo ta kan gbɛdɛ dɔ, k'a fɔ ɲa ma, maninkalu bɛɛ di se a fɔla ɲa min k'a faamun. Misali dɔ, kumaden minnu ye fɔla Faransikan dɔ ko: "banque, syndicat, sida, VIH anin wolu ɲɔɔndɔlu", an ka wolu dalamida sinka Faransikan ne ma: "banki, sendika, sida, VIH, anin wolu ɲɔɔndɔlu".

Sebeli ta kun na, sebesun kuda min tanin jamana bolo, wo bada wo ko lanɔɔya kosɔbɛ. Filagbara bɛɛ bada bɔ an na sebeli dɔ, siiratalu la kun na, fo gb kelen; kansii bɛɛ bada bɔ siiralannu sebe dɔ, iko ɲa nin ma:

Dy (dyaado)	→	j (jaado)
Gb (gbengbede)	→	gb (gbengbede)
Ny (nyanyininin)	→	ɲ (ɲaɲininin)
Ty (tyekèda; tyèndèya)	→	c (cekèda; cèndèya)
Ö (könömi)	→	ɔ (kɔnɔmi)
È (gbè kènè)	→	ɛ (gbɛ kɛɛ)

Sebeden tɔlu sijnɔ kodɔman ma mafalen. (sebesun dafanin ɲɛ kafa makafo dɔ.)

A kundon ɲɛ min di, an lanin a la k'a fɔ ko hankili la baara ni fɛ tɛ fadanna. Wole kosɔn, an bada an kannadi kafa nin karanbaa bɛɛ ma, k'an magben hankili saniman ani lalili nafama la, alako an na baara nin di tanbi dɔkɛnɛla, k'a nafa lasiyaya.

Mamadou CAMARA

Dalamidabaa

Konakiri karanso sandɔba

2005 sanwuye

Maninkakan sɛbɛsun kɔdɔman n'a kuda**Sɛbɛsun kɔdɔ**

a

b

d

dy

e

è

f

g

gb

h

i

k

l

m

n

ny

o

ö

p

r

s

t

ty

u

w

y

Sɛbɛsun kuda

a

b

d

j

e

ε

f

g

gb

h

i

k

l

m

n

ɲ

o

ɔ

p

r

s

t

c

u

w

y

1 Lɔnniya jubila (les notions de base)

1.1 Sabati (le développement)

Sabatibaliya (le sous-développement)

Duɓa bolo ma, a di fɔ jamana ma k'a ma sabati, ni kateɛ a sɔɗɔnko kadɔɔ duɓa sɔɗɔnko di mɔɔ kelen ta kun na. A di la jamana jɛfɛtaabalilu kan, ni kateɛ a sɔɗɔnko ma duɓa sɔɗɔnko tala lase, 50%, mɔɔ kelen ta kun na.

Nanfoloko lasabati (le développement économique)

Kɛwaliya l'e wo di, jamana y'a sɔɗɔnfen n'a la makolajɓa makafola min dɔ.

Sabati mafanin (le développement durable)

Sabati kɛɓa le, min j'i kadanna ka bi makolu laɓa, hali wo ma ko tijɛ faadɔkɛ nabaatɔlu la makolajɓa ma. Sabati mafanin jɛ dankun ne di, kurufa n'a la nanfoloko, a n'a laminindinkira dɔko bɛɛ ye jɔɗɗon kunbenna min dɔ. Sabati mafanin jɛ tunkun minnu nakandala, wolu l'e nanfoloko laɓa, mɔɔya la jɛtaa ani laminindinkira lakisi; ka tunkun saba wolu labila jɔɗɗon ma, sanijɓa dɔ.

Tuma siyaman dɔ, polotiki minnu lɔnin sabati mafanin kɔɗɔta kɔɗɔ, wolu ye min magbɛleyala, wol'e a fɛɛ n'a baarafennu di, minnu d'a kɛ, sabati mafanin di kɛ bɛɛ haminanko di, kateɛ tɛ wulakɔɗɔ mɔɔlu ma, wolu minnu fanka lateɛnin. Bamafa kenin fanan polotiki wolu lamirijɓa, alu lawalijɓa, alu kɔgbɛngbɛɓɓa ani alu kɔfilijɓa kan; jina ma kɛ alu natamida (porokaramun) ani alu tonbolonnu kɔ.

Mɔɔya lasabati tɔmasere (l'indice de développement humain I.D.H.)

Loni (ONU) ka tɔmasere nin nadan ne, k'a kɛ sumaninfen di, jatemina di se kɛla min na, k'a bɛn jamanalu la jɛfɛtaa ma mɔɔya lasabati kun na; k'a kɛ fanan, ka nanfololakalu tɔmasere dafa, i ko jamana kɔɗɗo sɔɗɔnfennu (PIB). Mɔɔya lasabati tɔmasere ladannin k'a bɔ kɔɗɗi saba le dɔ: simaya (simaya natalamiri sɔɗɗon tuma), lɔnniya (karanbaliya senkan k'a bɛn balikulu kasabiya ma, ani lɛkɔliladon muume senkan) ani dahamun jate (jamana kɔɗɗo sɔɗɔnfen jɓaama mɔɔ kelen ta kun na). A kasabiya ye bɔla jamana 175 (cɛmɛ ni biworonwila ani loolu) le ma. K'a bɛn mɔɔya lasabati tɔmaserelu ma, Lagine ye jamana 157^{nan} (cɛmɛ ni biloolu ni woronwilanan) ne di, jamana 175 wolu tema, san 2001 na.

Bolokolonɓa jateminalan (l'indicateur de la pauvreté humaine I.P.H.)

Tɔmasere nin jate ye bɔla PNUD (Loni la sabati kɔɗɗo natamida, n'o tɛ porokaramun) le bolo, k'a bamasii mɔɔya lasabati dɔ kolu kan. A ye kɔɗɗi midala mɔɔlu cɛmɛɗyasii ma, minnu ye sala, alu ma san binaanin kamali; cɛmɛɗyasii minnu ma karan; ani jamana kɔɗɗamin (n'a ye a nanfoloko di) ye makolajɓa minnu kɛla, k'a bɛn tunkun saba ninnu ma: mɔɔ cɛmɛɗyasii jate minnu tɛ labitanin dandali sɔɗɗa; minnu tɛ pɔnpelaji sɔɗɗa, ani denin san loolu sɔɗɗonbali cɛmɛɗyasii jate minnu ye makɔɗɗa kɔnkɔ bolo.

Dujadotɛɛ la sanija (la qualité de vie)

Siidoko le wo di, jamana sabatininnu kɔnɔmɔɔlu ye min makaninna, bɔnɔmakasi kun na, k'a bɛn tɔɔnɔnu ma, minnu ye bɔla sɔdɔnfenko lawuruki kojuuya dɔ.

Wuruki senkan (le taux de croissance)

Kodɔfalin de (damayɛɛ, damajii haman damasii) tɔɔmasere kelen na kun na, fondan kelen nateɛnin kɔdɔ, k'a cɛmɛdɔya sii, k'a bɛn tɔɔmasere wo jate midanin ma, kabii foda nateɛnin wo damina. Kundɔfalin siyaman n'e wuruki jatemida dɔ: k'a lɔn kodɔfalin bada kɛ baa, a ma kɛ; kuntelen juman dɔ (damayɛɛ baa, damajii); senkan juman na?

1.2 Bolokolonja (la pauvreté)

Bolokolonja (la pauvreté)

Siifadi le wo di, mɔɔ kelen n'o tɛ kuru bolokɔnɔko ladɛɛnin min dɔ, foo k'alu kaɔa alu musakalu lakɛla, sɔdɔnfen ni makolajafennu na, minnu kotanja tɛ alu siidiya dɔ. San 1990 la, Banki Mɔnjali ka bolokolonja kɔdan sii, k'a bɛn dala kelen ma, kunkelen jɛ, tele kelen kɔdɔ.

San 1994-95 la, Laginɛka 40,3% tɛɛ ma Banki mɔnjali la dan siinin wo lasɔdɔn, ni wo ye bɛnna \$300 ma san kɔdɔ mɔɔ kelen ta kun na. Wo waati wo la, bolokolonja gbɛ nɔntɔn tɛɛ bada mɔɔ 62% lasɔdɔn Haute Guinée (Laginɛ gbɛkan jamana dɔ); 51% Moyenne Guinée (Futa jamana dɔ); 42% Basse Guinée (kɔɔjidala jamana dɔ); 33% Guinée Forestière (tukɔdɔ jamana dɔ); 7% Kɔnakiri kɔnɔ. Kɔrɔsi kɛd'a ma k'a fɔ, 20% minnu fanan na bolokolonja dannatanbinin, wolu la domunnin ma tɔlu la domunnin 7% bɔ. 20% minnu fanan na bannaya makenɛnin, wolu le ye jama la domunnin 47% domunna. Ni mɔɔ k'a min'a wanwan n'a sintilu ma, bolokolonja ye yeɛman-yeɛmanfen ne di. A madɔɔya ye bɔla tuulagbɛɛya le dɔ, ko bɛɛ kun na, ani fɛɛɛ lamirininbaa, min di se a makadila tuma bɛɛ, k'a bɛn a sawura ma.

Bolokolonja tunkunnu (les dimensions de la pauvreté)

Kolo kɛɔa: Jatemida bolo ma, bolokolon denu 28% n'e ladonna lɛkɔli la, k'a sɔdɔn fentii den wolu 64% n'e ladonna.

Kɛndɛya: 20% minnu bolokolonjanin katanbi, wolu fanan dɔ, 12% l'e wala wisiti la labitanin n'alu jankaroda; k'a sɔdɔn, 20% minnu bannayanin, wolu dɔ, 50% ni kanfen jɛ wala labitanin n'alu jankaroda. Den na kɛndɛya ani denna la karan, wolu bilanin jɔɔn dɔ. Denna jate min jɛ bɔnɔla a den dɔ karanbalilu dɔ (wakelen dɔ, 112); wo tala tɛ bɔnɔla karanninnu dɔ (wakelen dɔ, 61; EDS-1999).

Bolokolonja baju (les facteurs de la pauvreté)

Bolokolonja ye bɔla kɔnɔmi sijja le dɔ. Wo bolo ma, sika kenin k'a fɔ, ko gufaranaman kɛ ka nanfoloko muumɛ lakudu a kelen bolo kɔnɔ, san janbaa taminin, ko wol'e Laginɛ la bolokolonja bajulu dɔ bonbabaa di.

Kɔrɔsi kenin fanan, k'a lɔn, ko makolajja mɔɔlu fanan dɔtalajja jamana kɔnɔ, wo fanan di se kɛla bolokolonja baju do di. Misali dɔ, Kɔnakiri jama ma laginɛka 20% bɔ; kɔni, Konakiri le ye Laginɛ dɔɔtɔrɔba 48% labarala; ani tinkɔdɔsii dɔɔtɔrɔ mosolu 51%; ani dandalikɛ dɔɔtɔrɔ mosolu 39%.

K'a ben kekedalu la ko ma, difaransebaa le fanan je wo do, sobaalu ni somisennu te.

Korasi kelen wole fanan je, k'a ben borifenko ma. Somisennu na, kanso (watiri) ye denbaya 0,4 ne bolo; ka wo la konakiri ta 11% ma, ani so kunba tulu ta 6% (EIBC, 1994/95).

Solu bolote je na, jamana fan dolu do, ani manbilisara (taransipori) la wara, wo fanan je bolokolonja baju do di.

Wodi muu lasadonko, siidinkira la soro, ani gbefe-gbefe minnu ye bela jamana laminin do; wo bee fanan je bolokolonja baju do di.

Kanabaliya (la disparité)

Fennu benbaliya l'e je na ma alu sijna do, n'o te alu donkanabaliya; misalido, nanfoloko kun na, moyya kun na; siidinkiralu lakanabaliya, sadonkolu lakanabaliya, n'o te, molu lakanabaliya, ke ni mosoya kun na.

Bolokolonja madoyya fere (la stratégie de réduction de la pauvreté S.R.P.)

Bolokolonja madoyya fere (SRP) ye fere le di (nata dssinin, ani kwaliya lawulininnu, k'a ben nata wolu mafa ma) min lonin sabati tunkun bee ma, k'a ben nanfoloko lajidiwa ma, ka bolokolonja madoyya. SRP la jabininfennu do hakika ye min di, wol'e ka bolokonfere muume dalade, k'a ben sabati do makolu lapa ma, minnu lomakasinin jamana konu molu bolo; kateete somisennamolul ma, ke ni moso, wolu minnu ye dinkira mabilaninnu do, nanfoloko kun na; wo ni desebaato minnu ye sobalu konu, ni wolu fanan na ko te ba do; alako sabati nafa di bee lasado.

1.3 Jatekorsi (la statistique)

Jamadamalun (la démographie)

Jatekorsi ye lonnin ne di, min je jama la ko jabininna k'a ben a sijna ma (jiidi, simaya, sawura, fudu, baarada, yirindili ani wolu jondu siyaman kun na) ani jama la mayeleman kun na.

Kosan nin na jabininni karan minnu kenin, wolu ka jama la ko jabinin k'a ben nanfoloko ani moyya kun ne la. K'a mida wo korsi wolu ma, kasabiya ani saniya bolo ma, jamadamalunna y'alu kadanna wole do ka kurufa la yeleman kuntaakelen lon, fondan madonnin kodu.

Jama kunkafonin (la population totale)

Jama kunkafonin (popilasun totali) wo ye moɔ dama le ma, min makenin jamana kelen konu. Wo jate ye midala molu le ma, min bere konteda jamana konu, dannin fondan kelen natennin kodu. Lagine popilasun je moɔ miliyon 8,4 nafa le do (Banki Manjali: miliyon 7,7, 2002 san na) adun, jama wo makafo senkan tere ye 3,1% ne di san 2002 la.

Kekeda kanamalu (la catégorie socioprofessionnelle)

Moɔ minnu ye baara suu kelen kela (seneke, yisininnabaara, julaya, fonkisonnenriya) ani minnu ye lodiya kelen kanama do (baton, kuntii, kadiri, leburuye, baaraden) wolu l'e kekeda do kanama kelen di (katikori kelen).

Senekela minnu na senewali bennin baloginin ma, wolu le ye Lagine bolokolonnu 68% di. Lagine senewalilalu bee lakafonin ne benna Lagine popilasɔn 61% ma. Alelu le fanan jɛ Lagine bolokolon 80% di. Jate wolu bad'a yida ko bolokolonja te madɔya fo konkokɔnmɔɔ wolu la ko ba lasabati.

Sobakɔnsii (l'urbanisation)

Yirindili l'e wo di, min jɛ somisennu kɔnkala, ka w'a jama dɔka sobalu kɔnɔ. Wo ye bɔla somisennu kɔnmɔɔlu la yeleman ne dɔ sobalu la, baara nafama jinindiya, ani dujadɔteɛ kojuma.

Sobakɔnla jama kunkafonin [popilasɔn] (la population urbaine)

Tɔmasere minnu ka sonin ni soba bɔ jɔɔn ma, wolu te kelen di, k'a fadan jamanalu la. Faranfasiya kelen te se lala wolu la, min di ben jamana bee ma. Tuma siyaman dɔ, jate ye minala sokɔnmɔɔlu la siyaya le ma. So min mɔɔ ba siyaya mɔɔ 1000 haman 2000 di, a di fɔ wo ma ko soba.

Jama kunkafonin na jidiwa senkan (le taux d'accroissement de la population totale)

Jamakunkafonin na jidiwa senkan jɛ benna jamana kelen mɔɔlu la jidi kunbe le ma san kelen kɔnɔ, cemɛɔyasii bolo ma, k'a ta mɔɔ jate ma san damina la. Wol'e jidi ani kasara, nabaani fundibaa jate bɔla k'a ben san kelen wo ma. Jidiwa senkan wo kunnakaɗanin, k'a fadan san damandɔ kɔrsi la, wole fanan kafisa san kelen lakɔrsili di. San 1998 na, duja muume mɔɔko kɔnte tere tanbinin mɔɔ milyari 5,8; a la jidiwa senkan kunnakaɗanin tere bennin 1,6 le ma, san 1980 ni san 1998 tela dɔ.

Sobakɔnmɔɔlu la jidiwa senkan (le taux d'accroissement de la population urbaine)

Sobakɔnmɔɔlu la jidiwa jateya, san kelen kɔnɔ, ka wo dɔtala jama kasabiya la san damina, k'o cemɛɔya sii.

Jama jidan (la densité de la population)

Jama jatemida le ko ye k'a ben jamana kelen duukolo dɔsumannin ma, dɔsumanninnan kelen na. Misali dɔ, Lagine jama jidan jɛ mɔɔ 30 lafo le dɔ km² kelen na.

Wuruki kojuuya (le surpeuplement)

Jama jidan na wara, jamana bolokolon kɔnɔ, bandamananfolo masiya min kɔnɔ, wo ye wuruki kojuuya tɔmasere lankenɛmayanin do le di. Alako ka jidan jaama kasabiyadɔfililu lagbeyaya, fo ka tɔmasere siyaman ne la jɔɔn na. Konkolu kɔnɔ, senbondalu mɔɔko jidan di se mɔɔ lafilila, k'a yida ko jidiwa kojuu bada jamana lasɔɔn, k'a tere jamana wo dɔkolon ne fayida, mɔɔko dɔ. Sobaalu ta kun na, mɔɔko jidannu ba la jɔɔn ma, wo di s'a kela lɔnnin jɛ sɔɔn mɔɔlu la make ma jɔɔn kan sobaa fɔɔlu kɔnɔ; ani mɔɔlu la mayeren-yeren sobulannu kɔnɔ.

Tɔmasere (l'indicateur)

Tɔmasere ye kumala fen de ma, n'o te kewaliya do kɔfili (misalidɔ, porose -natadɔko-). Tɔmasere hakika lɔnin fen wo kolo le ma, adun di se dɔsumanna sumanni hakika la min

bɔnɔ (fɛrɛ) tɛ siyaya. Misalidɔ, moso jate min jɛ tola kaladuu dɔ, moso jidikɛlalu la kun na, wo di se kɛla tɔmasere di, ka senteyadɔko muumɛ dɔsuman. Bolokolonja madɔɔya fɛrɛ (SRP) Laginɛ kɔnɔ, wo la nata le ye, k'a fɔɔ san 1999 ka w'a bila san 2015 la, ka mosolu la be madɔɔya kaladuu dɔ; k'a bɔ mɔɔ 538, k'a lajii fo mɔɔ 220, moiiko 100.000 kɔdɔ.

Lagbɛngbɛnnin (le suivi)

Kɛwaliya le wo di, min mankan ka bolotɛɛ, k'a bɛn koɲajinin ma, min fadannin tɔmasere suwandininnu na. Lagbɛngbɛnnin wol'e nɔ gbɛ yidala kokunnasiibaalu la ani koɲɔɔnmalu, sabati kɛwalilu dɔ; k'a bɛn jɛtaa ma, nata minnu bada mafa, anin nanfolo lawalijna k'a bɛn natadɔkolu ma.

Kɔfilili (l'évaluation)

Dɔsumannin de, tunkun bɛɛ la, kuntelen na, k'a bɛn porose do, porokaramun do haman polotiki do kɔfili ma, alako a la bɛnsenma, a ladankoɲuma ani a lawuli sɛnbɛ, a jɛtɔnɔ, a nafa la mɛn kuntaa, sa wo bɛɛ di lɔn.

2 Nanfoloko polotiki (la politique économique)

Nanfoloko la jɛtaa (le progrès économique)

Nanfoloko la jɛtaa ye lɔnna kunkelen sɔdɔnko n'a makolajna fennu na wuruki le ma. A tɛ tala wuruki wo kelen ma, fo ka nanfolo dɔtala koɲuma le fanan kɛ mɔɔlu tɛ. Faranfasiya nin ma ban gbela, banin fen ma fɔ sɔdɔnko ni makolajna wolu suuya kan. Suu wo ye bɔla suwandili le dɔ, ani jatelatɛɛ, min jɛ fadanna polotiki la.

Sankadɔbaaya (la modernisation)

Kɛwaliya l'e, min kun jɛ mɔɔ la mabɛn di, k'a bɛn makolu ma. A di se lɔla naamunnu yɛdɛ mafalen ma; ka ko kɔdɔlu labe binkolu jɛ, minnu jɛ sankɔ dɔ, minnu kuda ye.

Dujalakafo (la mondialisation)

Kuntelenma le, jamanalu nanfoloko ye fankala min kan, ka dujɔna kɛ lɔɔfɛba kelen di.

Nanfoloko polotiki (la politique économique)

Fodoba fanka la kɛwali lamirinin de, k'a bɛn nata lagbɛyanin ma, nanfoloko ani mɔɔya kun na, ka sila ni fɛrɛ bɛɛ kadan, alako nata wo di mafa. Ni nanfoloko polotiki la kokuma di fɔ, fo k'a kɔrɔsi le, k'a fɔ ko, lawuli bolo ma, do bada kɛ, haman tɛ, fosi ma kɛ. Lawulimma tenkun n'e kɛwali baju di. K'i tewu k'i ban ko kɛla, ani ka kaɲ'a kɛla i sawo tɛ, kelen tɛ.

2.1 Nanfoloko jɔkunba don polotiki (la politique macro-économique)

Makorokɔnɔmi [kɔnɔmi jɔkunba don] (la macro-économie)

Kɔnɔmi lataamajna lɔnniya le, min jɛ koɲɔɔnmalu kungbarala k'a bɛn alu la baarda dɔ koloma ma, ani nanfoloko lataamajna kurupu wolu tɛ. Makorokɔnɔmi jɛ kumala jamana muumɛ le la nanfoloko kan; a tunkunnu bɛnnin kɛwaliyalu dɔ kunbabalu le ma nanfoloko da dɔ : jamana

kɔnɔ sɔɔɔnfenko; min ɲe benna damunnin ma, min di ke ka jamana baara; min di lamara jii dɔ; min ɲe ladonna anin min ɲe labɔla jamana kɔnɔ.

Mikorokɔnɔmi [nafoloko ɲamisɛn sii] (la micro-économie)

Kɔnɔmi polotiki bolon do le, min ɲe sosetelu jatela ikomi alu kanbɔnin de, k'alu tɛ latɛɛ. Wol'e, polotiki bolon nin ɲe kɔɔsi minala sosete kelen kelen na ma, k'a bɛn alu sawo ma, alu la kolatɛɛɲa ma wali dakun dɔ; alu la kɔnsɔmasɔn keɲa; nafolo lawaliɲa, ani alu jii masiɲa ma.

Denbaya (le ménage)

(a) Mɔɔ minnu dɛnin loseman kelen na; (b) minnu dɛnin loseman kelen na sarawusi bolo ma (sɔɔdaasi minnu ɲe kɔntɛnsan kelen dɔ, mɔɔ minnu ɲe ɲɔɔn kan); (c) Mansa kunda do l'e, tɔnden misɛnnu kasiya min kɔnɔ, minnu lɔdiya dɔ bonba ye damunnin ne di; hali n'alu ka baara ke, wo ye kɛla dundurumaya bolo le ma.

Bolokɔnɔko (le revenu)

Nidiya min ɲe nanfolɔɲininna ɲe, a kunkelen haman alu kuru, k'a bɛn baarasara ma, n'o tɛ, tɔnɔ min sɔɔɔnnin wodikun kan. Bolokɔnɔko katikorilu dɔ kunbaba minnu ye yen, wol'e sara, wodi kɔtɔnɔ, julaya tɔnɔ, ani tɔnɔmasii.

Bololabɔ [depanse] (la dépense)

Wodi gbɛ damuɲa le. Kɔfilili dɔ, fen jate le, woditii nɔ min sanna, k'a ke a musaka di.

Da makafonin (la valeur ajoutée)

Mirin kuda l'e, min ɲe labɔla baara dakun dɔ. A ye defaranse le di, min ɲe donna fen nadan kunko, an'a jɔɔran misɛnnu sɔnkɔ tɛ. Damakafonin lɔnin kunkokolu bɛɛ le, minnu ɲe donna fenkelen nadan dɔ: teretemannu, saralu, tɔnɔ min kakan ka sara wodikuntiilu ɲe, n'a ye fɔl'a ma ko ɛntɛɛ, maanin wodi, lɛnpɔ ni takisilu, baaarafennu ɲe nɔɔɔbilala wodi min dɔ, tɔnɔlakalu.

Jamanakɔnɔ sɔɔɔnfen ɲaama (le produit intérieur brut P.I.B.)

Sɔɔɔnfen muumɛ ladenin, sɔɔɔnko ni makolɔɲa bolo ma, san kelen kɔɔɔ, jamana kelen kɔnɔ, k'a fadan jamanakɔnɔmɔɔlu la baara la. Fen minnu ye PIB dɔ, wol'e: jamana la kɔnsɔmasɔn, wodimuu jate min ɲe ladɛla k'a ke wodikun di, nanfololaka minnu ɲe labɔla, nanfololaka minnu ɲe ladonna wolu y'a kɔ, denbayalu la balolakalu y'a dɔ, k'alu jate mida jamanakɔnɔla lɔɔɔɛ da ma, k'a bɛn alu suulaka marasandisilu da ma.

Ni PIB jaati makafoda senkan na, min madonnin a la lonjan makafo lamirinin senkan na, kɔnɔmin na wuruki di se a la senbɛdon dan na, k'a sɔɔɔn a ma wodilabedɔko sii jutɛɛ.

Ni wuruki senkan dɔɔyada a mamiri senkan di, wo kɔɔɔ l'e ko, kɔnɔmin siinin nanfolo minnu kan, wolu ni alu lawalilannu ma labaara k'a se alu dan na; wo ba ke, baarabaliya ni baaralafoya di wara.

PIB jaati jate minanin jamanakɔnɔmɔɔ kasabiya la (kunkelen na PIB) wo ye tɔɔmasere le di, min ɲe tala ba dɔ tuma siyaman, ka jamanalu la duɲadɔtɛɛ konɔɔn kunbe dɔsuman. Wo bɛɛ

n'a ta, an kakan k'a lɔn, k'a fɔ ko jatemina tɛ kɛla kɛwaliyalu ma, minnu bɔnin lɔɔfɛ kɔkan, ikomi harijɛɛ damalɔnbali dolu (i ko tu, kuru haman ba ni kɔlu) lukɔnɔ baara ani dɛmɛninu, n'o tɛ, banda la kɔsɔ bɔnɔ min jɛ mɔɔlu la kɛndɛya kan.

San 1995 ni san 1999 tela dɔ, Laginɛ nanfoloko makafo senkan kunnakarjanin tɛrɛ ye 4,4% kasɔɔn jama la makafo tɛrɛ ye 2,8% lafo dɔ; wo ye bɛnna jidwa senkan 1,6% le ma, moo kelen ta kun na.

Jamana sɔɔɔnfɛn jaama (le produit national brut P.N.B.)

Jamana sɔɔɔnfɛnko labannin ne ko, sɔɔɔnko ni makolajɔa kun na, san kelen kɔdɔ. Alako ka PNB kasabiya lɔn, wodi jate minnu donnin sɔɔɔnfɛnko labannin da fɛ, k'a bɛn sɔɔɔnko ni makolajɔa ma, wolu l'e kafola jɔɔn ma; n'o tɛ, ka jamana denu bɛɛ bolokɔnɔko fara jɔɔn kan, kɔkanmɔɔ lanin kɔnɔmɔɔ kan.

Ni PNB makafo senkan bɔda nsero ma san min na, adi fɔ wo san wo la, ko sɔɔɔnko ni malolajɔa jate bada mayɛɛɛman. Ni senkan wo yɛɛɛda nsero kan, wo kɔdɔ l'e ko jamana bada sɔɔɔnko ni makolajɔa jate lawuruki san wo laban na, ka tanbi a damina la.

Ni senkan wo dɛsɛda nsero dɔ, wole tɔɔ ko jamana sɔɔɔnko n'a makolajɔa jate bada dɔɔya san naban na, ka tanbi a damina la. Koni, mɔɔ y'a lɔn fanan ko, ni PNB makafo senkan bɔda 2% dɔ san do, k'a bila 1% dɔ sannaka, wo kɔdɔ tɛ de ko sɔɔɔnko ni makolajɔa jate bada madɔɔya. Faniin senkan wo ye yɛɛɛɛda nsero kan, PNB ye mayɛɛɛɛda. PNB makafo senkan ba dɛsɛ nsero dɔ tuma min, a ye fɔla wo tuma le ko sɔɔɔnko ni makolajɔa bada madɔɔya a jaati-jaati la.

2.1.1 Fodoba nanfolo (*les finances publiques*)

Fodoba nanfolo la ko kuma, kɔdɔ fila le: a fɔlɔ, nanfolo minnu ye donna, n'o tɛ ka bɔ, kandyala n'a dinkolu (kufaranaman, ani jama kunnasiibondalu) kun (eresɔn, perefɛtiri, komini, seɛride, ani wolu jɔɔɔndɔlu); a filanan, karanbolon min na kojarjanin bɛnnin fodoba nanfolo ladon n'a labɔ ma, a sariyako n'a nanfoloko kun na.

Fodoba nanfolo labɔ dalu [fodoba depanselu] (les dɛpenses publiques)

Fodoba fanka (kufaranaman, jama kunnasiibondalu) la nanfolo labɔnin muumɛ le ko. Nanfololabɔ wo sii kasiya: makolajɔafɛn ni makolajɔako minnu nadannin, fodobaya kun kɛda, wo ma kɛ, kɔni, a ladannin fodoba lanterepirisi ni dimitarasɔn bolonnu ne bolo, minnu sen tɛ julaya dɔ; dɛmɛnni nanfolo ani julɔ suu siyaman minnu ye bɔla fodoba fanka bolo k'a ladi kekɛdalɔ ma (isinin, sɛnɛbaara); bolokɔsayilu, n'a ye fɔla fanan ko nanfolo dɔtala; julukɔwalilu.

Fodoba sannin (les marchés publics)

Lahidi l'e, fodoba fanka (Kandayala, dimitarasɔn, dinkira latɛɛnin jama kunnasii) ni mɔɔ kunkelen tɛ k'a bɛn baara latɛɛnin do ma, n'o tɛ, makolajɔa suu gbɛɛɛ ma. Wo lahidili wolu kakan ne ka lagbɛya, a sariya kun na, banin, alu ye lasidila fodoba nanfolo le kan.

Bidise la ko polotiki (la politique budgétaire)

Nanfoloko polotiki lataamajɔa le, k'a bɛn kufaranaman na bidise muumɛ ma: kɛwaliya minnu dunnin fodoba nanfolo ladon n'a labɔ la, wolu bɛɛ ye wole dɔ. Kolatɛɛɛ ani tɔnbolon siyaman

ne sen ɲe bidise polotiki la ko lamiiri n'a lawali do. A yede, a natalasidi, a dɔbennin, a kolateɛ (fodoba fanka ni/n'o te sariya kunda la), a lawuli an'a kɔfili, danfadabo ye wolu te.

Bidise la dɛsɛ (le déficit budgétaire)

Depanse minnu dɔsiida bidise kɔnɔ (minintɛri kunda, ani siwuli kunda), wolu kɔtanbi le ko ye, k'a bɛn bidise wodi muu ladeɲin ma. Depanse wolu lawara k'a tanbi bidise wodi lakunnin na.

2.1.2 Wodiko polotiki (la politique monétaire)

Wodiko polotiki (la politique monétaire)

Lawulinma le, wodiko nɔtiilu bolo, (banki santarali -tɛma banki- , teresɔri pibiliki -fodoba nanfola bondon) k'a la wodi muu kan (nanfola min karifanin bankilu la, n'a ye labaarala wodi labaaralalu bolo) ani wodi gbɛ laka gbɛdeɲu kan, alako, kɔnɔmi di mafa fondan sudun, ani fondan mabennin kɔdɔ. A bunbunnin juluko, ani falen polotiki le ma. Wodiko polotiki lawalifennu n'e: feerekɔjulu senkan mayɛɛman, fodobafen san, n'o te k'a kɔfili wodi gbɛ la, bankilu la bolokɔdɔ wodi kaari kaari jate mayɛɛman, julu lafo, julukɔtɔnɔ senkan kɔnɔgbɛn dimitarasɔn bolo, faranfasiya la walikelalu te k'a bɛn wodi gbɛ lasɔdɔnko ma, falen kɔnɔgbɛn, n'o te, k'a labila.

Wodi muu la siyaya [lɛnfilasɔn] (l'inflation)

Sarakɛfennu na labuu kojuuya le. Wo ba kɛ, wodi gbɛ la bori di lateriya, da bɛɛ di mayɛɛ k'a mɛn. A di se fɔla tuma min, ko wodi muu bada siyaya, ni:

- fennu da mayɛɛ bada mɛn,
- jamanakɔnɔfennu da mayɛɛ bada mɛn, ka tanbi kɔkanfen nadontalu da la,
- kɔnɔmi ni mɔɔya la mankendɛ sen ɲe da mayɛɛ wo dɔ.

Kun sii kɛda, mirifɛko nin lɔn san ne; wol'e, tuma dolu dɔ, kufaranamannu te a kunbɛnna jonna. Wodi muu la siyaya ye waala bolon min fɛ, a ye le, i ko ale le a yede dɔminala, kɔtemuru dɔ, min nalɔ gboman.

Wodi fanka (le pouvoir d'achat)

Sɔdɔnfen ni makolɔɲa bɛɛ min di se lakɛla wodi kasabi do la. Wodi fanka la makafo ni fennu da lajii l'e ɲɔɔn dɔ. Fennu da layɛɛ ye wodi fanka banna le.

Julu (la dette)

Julu (n'o te dɔndɔ) ye lahidi le di, mɔɔ do bolo, mɔɔ do ɲɛ, k'a bɛn wodi kasabiya do sara ma. Danfadabo ye jululu ni ɲɔɔn te: julu kundɔsudun (min sarati ma se san dɔ), ani julu kundɔjan, jululaka suu wo suu, ni min sarati taminin san na.

Fodoba julu ta kun na, k'a bɛn sabati la ko demɛɲɔɔya ma, danfadabo ye jululu te, minnu ɲɛ tala k'a bɛn lɔɔfɛ kɛɲa ma, ani julu minnu ɲɛ tala (a siyaman dɔ, fodoba fanka ni fodoba fanka gbɛde te) kolasonɔya bolo ma, misalidɔ, minnu julukɔtɔnɔ senkan madɔɔyanin.

Kɔkan julu kɔtɔnɔ la kɔlawali (le service de la dette extérieure)

Bololabɔ l'e wo di, san wo san, julusara kun na (ka wodikun nasai) ani ka julu kɔtɔnɔ sara. Julu kɔtɔnɔ sara ye bɔla makolajalu le dɔ, saralija ta kun na; wodikunnasai wo ye bɔla wodikun dɔyɛɛman ne dɔ.

Juluko polotiki (la politique du crédit)

Wodiko polotiki tunkun do le; a kun ɲe min di, ka juluko suu n'a kunbe maben, k'a ben kɔnɔmi kɛwaliyalu ma. Juluko polotiki lataama sila minnu yen, wolu l'e nin: ferekɔjulu tɔnɔ, wo fanan ta tɔnɔ senkan maben (Banki Santarali la ferekɔjulu), Banki Santarali sen bila wodi muu dɔjawo dɔ (teresɔri la julu sɛbɛlu –a la bɔnnu- san ani k'alu kɔfili, ani wo ɲɔɔndɔlu), bolokɔdɔ wodi kari kari sarati mafa, julu lafo, k'a gbɛngben, ani juluko dɔ ɲanatɔnbɔnnin.

Saralijaa (la balance de paiements)

Jatesii l'e wo di, jawo kun na, min donnin jamana ni kɔkan na tɛ, fondan natɛɛnin kɔnɔ. Bolodɔfalen wo di se kɛla julusara di, a di se kɛla san ni fere di. Kokeɲa kɔlata wole dɔbuunin duɲa kɔnɔ.

Falen senkan (le taux de change)

Jamanakɔnɔ wodi le mɔlɔn jatenin, k'a sii kɔkan wodi mɔlɔn jate la. Falen senkan ɲe lateɛla lɔɔfɛ le bolo, kɔkan wodilu (dewisi) ye sanna yɔrɔ min, jamanakɔnɔ wodi la. Donda minnu ɲe kɔkan wodi la, wol'e jamana la kɔkan jawo di, ani wodikun minnu ɲe bɔla kɔkan, k'alu ladon jamana kɔnɔ (kɔkan wodi falen jamanakɔnɔ wodi la); kɔkan wodi ye majininna dakun minnu dɔ, wol'e jamana la kɔkan sannin di, ani wodikunnu na fundi ka bɔ jamana kɔnɔ (jamanakɔnɔ wodi falen kɔkan wodi la). Wo bolo wo ma, falen senkan mayɛɛman ɲe bɔla saralijaa lihalaya le dɔ. Saralijaa ba ladɛɛ, wo di jamanakɔnɔ wodi mɔlɔn nabe; jaa ba labuu, mɔlɔn di kɔdɔta.

Wodi mɔlɔn nabe [dewaliyasɔn] (la dévaluation)

Jamanakɔnɔ wodi mɔlɔn nabe kuma ye fɔla le, ni kasɔdɔn falenɲa kelen ne wodi la. A n'a kɔɲɔɔnnu benkan dɔ, Kufaranaman n'e a lateɛla, ko k'a la wodi mɔlɔn majii wodi tɔlu ta kɔdɔ. Sariya bolo ma wo dɔ, falen (da) senkan di mayɛɛ, banin, a ye kɛla (wodi london) kɔkan wodi le mɔlɔn ma.

2.2 Bolonnakalu [sɛkitɛrilu] la polotiki (la politique sectorielle)

Kɔnɔmi [nanfoloko] daali (la structure économique)

Fen danninnu ne, k'alu don ɲɔɔn bolo, k'alu tɛ mafa k'a ben a ma, n'alu ye kɛla ka kɔnɔmi lakunnin tɔɔmasere. Wo daali kunbalu, n'alu ye kurufa lakunnin na nanfoloko kɛwaliyalu sarati di, wolu l'e: siidinkira (duukolo daali), mɔɔkurulu la daali, tɔnbolonnu na daali, hankili ani miiri kɛɲa, ani nanfoloko yɛdɛ daali: baara murannu, kɔnɔmi la ɲa k'a wɔrɔkanise, lanterepirisilu, bankilu, juluko ani kɔnɔmi bolon fɔlɔlu (duu kɔkan nanfolo -sɛnɛ- n'a kɔdɔ ta – miininnu), filanan (yisinin baara), a n'a sabanan (makolajna) wolu dɔtala ɲa.

Suufe (le marché)

Kene le, fen n'a lɔmakasibaa ye alu jɔɔn nakunna min kan; n'o te feere min d'a ke alu ye jɔɔn nasɔɔn; fennu da ye tere me k'a latee ani ka kantite falentalu latee. K'a fo ko «ka lɔ lɔ» wole k'a yida ko jawo fanan je lahidi le di (kontara), sɔɔnko ni makolajalu ye ferela min do, ani k'alu san.

Jɔɔran (l'intrant)

Nanfoloko kuma do, jɔɔran je fen ne di, kewaliya te se jala min ko. A di se kela baarafen di, n'o te, baaraden. Seneke dakun do, misali do, a di se kela senelajafen di (lankere).

Yedekere [enwɛsitiseman] (l'investissement)

Ka baaramuran koloma sɔɔn, k'a labaara bolo ma, min di baarafanka lajidiwa, ka baara lajidiwa, ka sɔɔnko/n'o te ka yedekela/n'o te, a la sanninkelalu la dahamun makafo. A siyaman do, yedekere ye sii fiila le di: a fodoba kunda, n'o te, a mɔɔ kelen kunda.

Baaralajidi (la productivité)

Baara (a mɔɔn, n'o te a jate), ka wo la a feere lu ma (alu mɔɔn, n'o te, alu jate). Baaralajidi jalaye, wo ye le, ka damakafonin la baara jate ma. Baara ye jatela k'a ben baaraden jate le ma, n'o te, k'a ben waati jate ma, baara keda min kɔɔ. Waati wo jateja l'e, ka baaraden jate siidiyama bo lere jate la, baara keda min kɔɔ.

Kafo [anterepirisi] (l'entreprise)

Kɔɔmi do bɔɔdo sii kelen de, min je a yede ma, a senin a yede kɔɔ, daliluya siyaman kun na, min je fennadan kela k'a feere, sɔɔnfen ni/haman makolaja kun na, ani ka sɔɔnkolu dɔtala k'a ben a jɔɔranu nawali ma. Wo bolo wo ma, tɔɔbolon -dekuru- minnu baarada bennin jawo ma, iko sosete anonimun (kafo tɔɔntan), banki, pilantasɔɔnba, ani porodisɔɔn kofaratifu, wolu ye anterepirisilu le di, kafolu. Kɔɔni, tɔɔbolon minnu dalilu te julaya di, ikomi minisiribonda, wolu te se kela anterepirisi di. Wo bolo wo ma, dimitarasɔɔn pibiliki fan do l'e wo di.

Lanmajɔɔya (la compétitivité)

Senkolaya l'e wo di, min d'a ke, kunkelen, n'o te kafo (lanterepirisi), n'o te jamanadennu (nasɔɔn) di se alu sumanna alu kajarɔɔnnu do, suufe do.

Fodoba murannu (l'infrastructure)

Batɔɔn kuma do, kemuran sabatinin ne wolu di, fodobaya bolo ma, minnu ye jamana kɔɔ: silalu, dannu, nesilalu, kulunkarelu, habiyonsolu, jisila lakaninnu, pɔɔnnu, ani wolu jɔɔndolu. Bolofa kelen je kɔɔmin na fodoba murannu kan (silalu, wulala kumajɔɔyalannu, kurannakalu, ani balannakalu, ani alu jɔɔndolu).

2.2.1 Seneke ni damansen (l'agriculture et les mines)

Gbe kene (la superficie)

Duu ni ji kene bee ladinin, senekeduulu ye wo do, tu ni burusa ye wo do, bonloduulu ye wo do, jiduulu (le ni fara ye wo do, wa ye wo do, ba ni ko ni fara, ani kooji konkodalala.

Lagine gbe kene muume ladinin je 245.857 km² le di.

Seneke (l'agriculture)

Kuma kodo lawankannin (a tanin kodo min kan Loni jatekowsida bolo), kan je sene yede le folo ma (k'a ben duu lawalija ma), ka w'a se a dobilando baara bee ladinin ma, n'a ye donsoya, yiritudu (foko), ani monnin di. Fayida, Lagine kekemoo bee (88%) ye siibolon nin ne kan. Alu fanbaa (95%) ye senekela beyanmaralalu le di, ani a bolofelama do, dolu (5%) ye monnin kela. Fanan, denbaya minnu ma Banki Monjali la bolokolonja dan nasiinin nasodo, wolu fanbaa (fayida 88%) ye somisennu ne la; katerete, minnu je bolokolonja gbe do (90%). Lagine kono, senefen dojawotalu do, korondisene le mafada san damando kodo (fayida tonin 17000, korondi koloma do) ani yiriden doonin, min di se labaarala yisinin na (katerete jabibi ma).

Suman sene (l'agriculture vivrière)

Sene l'e, min senefennu je donna balo da fe. A sii fiila l'e: min senefen bennin balo doron ma (baloninin sene); ani min senefen je senela a feere kan ma (dojawo sene). Sumannakalu do, minnu ye senebaa kela Lagine wol'e maalo, kafe, jabibi, tinkolo, bananku, namasa ani wusen. Maalo l'e senela, wula la, katanbi sumannaka bee kan (sajo, binbiri, kaaba, ani fonin, a ye wolu bee je). Maalo kama jate min je sodonna sisen, wo tanbinin tonin 800.000 na. 1999 la, bananku min fanan je Lagine sumannakalu do koloma do di, wo jate min sodonda, wo ka tonin 900.000 bo. Tiya kama fanan ta jate di sudunja tonin 200.000 la; sumannu do koloma do l'e wo fanan di. K'a folo 1990 ma, san wo san, do l'e lala tiyasene kan.

Baloninin sene (l'agriculture de subsistance)

Baloninin sene kan je senekena le ma min n'a febaara bee ladinin lonin dupadotee feere le ma. A sodonfen do bonba bennin denbaya la damunnin ne ma. Baloninin sene joranko masiya, a dojawota fanan masiya.

Wodjinin sene (la culture de rente)

Sene l'e nin, min lawulila wodjinin kan ma. A siyaman do, a senekonofennu je labola le jamana kakan (katerete kafe, kakawo, tiya, ani maalo ma) k'a bo baloninin sene ma (yiriden ni nakodomanfen) wo min senekonofen muume kun lonin balo le la, a siyaman do.

Nanfololadon sene (l'agriculture d'exportation)

Nin senefen fanbaa bee ye labola le jamana kakan, k'a feere, k'a ke nanfololadonfen di, jamana kono. Lagine nanfololadon sene, konofennu do koloma l'e kafe di (san wo san, tonin 10.000 haa tonin 20.000 di labo, k'a feere, jamana kakan). Koni, kafe ta kadoo jamana la kakan feerefennu do, ni moo k'a la miinin kono fennu ma: miliyaari 11,1 FG, 1999 san na; wol'e benna fennabota muume 1,5% ma.

Beyan mara (l'élevage)

Kɛwaliya l'e, min lɔnin kolofen tɔnɔɔ ma, feere, n'o tɛ damunnin bolo ma. N'a fɔda ko "kolofen", beyannaka muumɛ le ko, jate dunnin tɛ, make diya, alu bilanin mako min kunkɔɔɔ, ani alu sii kasabi la. Wakɔnɔ sobolu tɛ faranfasiya nin kɔnɔ, fo n'a tɛɛda, alu minanin kɛda k'alu lakolo. Sokɔnɔ beyan minnu ko ye nin, wol'e a sennaninnakalu di, a dɔɔman n'a bonba; kabanmalu, ani daalifen misen suu gbɛdɛlu iko likisɛ, ani tunbu min foron jɛ kɛla suwa di.

Misi bila le kasiya Laginɛ; a kun jate di sudunja miliyon 2,4 dɔ; kabi san tan, dol'e kan ka fara jate wo kan. Beyan misɛnnu (baa ni saa) wolu fanan jate ye kun miliyon 1,5 lafo dɔ; k'a sɔɔɔn kose wolu jate ye kun 60.000 magbɛn ne dɔ.

Mɔnnin (la pêche)

Laginɛ nii min jɛ kɔɔjidandan dɔ, wo kɛnɛ tanbinin 42.000 km² la, a mɔnninfin fanan suu kasiya. 1997 la, kɔɔji dɔ mɔnnin lɔdiya min tɛɛ PIB dɔ, wo kunbe taada haa 1,3% (1991 la, tɛɛ bennin 0;5% ne ma). Bolon kelen nin lɔdiya kufaranaman na bidise dɔ (mɔnninko benmakan sɛbelu, mɔnnin nabila sɛbelu...) wo kasabiyada, hankililamiri dɔ, k'o kɛ 2,5% jate, 2001 na. Sɔɔɔnnin jate min di se kɛla mɔnnin ta kun na, kɔɔji ni baa ni kɔ misɛnnu dɔ, katɛɛ tɛ mɔnninfin nadaro ma, wo fanka kabon kosɔbɛ.

Tuulu (les forêts)

Tuu tɔɔmasere fɔlɔ ye min di, wole yirilaka siyaman nadenin di, k'alu fɛdɛn jɔɔɔn kan, k'alu mɔ jɔɔɔn kan. A duukolo, a bin n'a fida, an'a dantannu, wolu dunnin jɔɔɔn na jɛ min; sɔɔɔnfen ani wo mɔlɔn jate, wole bɛɛ ladɛnin jɛ tuu di. Kundɔfulen: k'a mina duja kɔnɔla ma, jamanalu la tuuko fadannin, k'a bɛn banda, duukolo suu, taariku ani jamana la naamunnu ma. Jamana siyaman jɛ yen, wolu bada alu yɛdɛ la miriya kɛ sariya di k'a bɛn tuuko fan ma.

Laginɛ k'a madan, ko tuu latonin (fɔɛ kilase) 394 y'a bolo jitari miliyon 1,2 kan, ani bandama tuu jitari miliyon 19,2 (kɔɔjibɔɔ dɔ, tuu fin nayilinnin, ani tuu mayerennin, gbekanna dɔ). Yiri ye bɔla jamana fan bɛɛ dɔ, kɔni N'Sɛɛgbɛdɛ jɔɔɔn sii tɛ. Dindɔn wo kelen jɛ jamana yiri wɔnbɔma tala labɔla (damabɛn dɔ, 12.000 m³ san wo san), ani jamana yirilawalinin muumɛ yisinin na (40.000 m³). Kɔni, Laginɛ tuulu la tijɛ ye kan ka lateriya tasu, beyannu la yɛlɛman yɛlɛman, ani sɛnɛmayɛlɛman na wara bolo. Yɔɔ minnu na ko bonbaa ye wo dɔ, wol'e gbekanna ni fuuta jamana di.

Miininnu [damandalu] (les mines)

Miininnu jɛ kekɛda le di, bolo la, n'o tɛ mansinin na, duu kɔɔɔ, n'o tɛ a kunma, a siyaman dɔ, yisinin jɛ lasiila min diya, k'a nɛɛmabanku baara. Wo gbara wo lawilinin, k'a dɔbɛn, k'a bɛn dakun do le tɔnɔɔ ma, nɛɛmafenko kun na, n'o tɛ fosililakalu (kenbulakalu, taji, lulu kuru...). Ikomi a faranfasiyanin jɛ min nin, miinin jɛ kɛwali laban ne di, duukɔɔɔnanfɔlo la ko dɔ; saada saba l'e wo la: dakun naɓinin, daman sen, ani jɛ lawali ka nanfɔlo lasɔɔɔn.

Ko wo ko la, Laginɛ lasabati nanfɔlo fanbaa ma labaara budun, fuwan banku koni kɛnin a ta dannato le di, banin, a tɔnin miliyon 15 min jɛ bɔla san kɔɔɔ, wo bada Laginɛ kɛ sabanan di duja kɔnɔ, wo dakun wo dɔ. Miinin bolon lɔdiya tanbinin 20% na Laginɛ PIB dɔ. Fuwan banku latanbi kɔ, sanun, lulu kuru, ani nɛɛ fin siyaman n'e Laginɛ bolo (alu ma labaara fɔlɔ).

Konkokonɔla la sabati (le développement rural)

Konko konɔla bolonnaka (sene, beyan mara, ani monnin) l'e konomi lajidiwa kun folo di jamana konɔ, ka jamana denu bolokonko labuu, ka baara di bee ma. Konko konɔla bolonnaka ta nidiya sudunɗada le 24% na, PIB do, san 2000 la. Ale la makafo senkan tanbida le Lagine la makafo kunkafonin sekan na, san 1990 bee kodɔ.

Seneko polotiki (la politique agricole)

Seneko polotiki ye bolodobenko le di, k'a lo sene ni a fe baaralu la, min fadannin konomi polotiki n'a ladun na (mooya ni duuko kun na); a keda ton ni sariyadoko di, min di kolu sii kala kelen na, n'o te ka waatilagberende latanbi k'a ben fondan sudun ma; a keda porokaramunko, n'o te pilanko di, k'a ben fondan mabennin ma; a keda kewaliyalu kuntaa mayelemanko di, k'a ben fondan jan ma.

Kabii san 90 la, Lagine la seneko polotiki ye lateela letere le konɔ, a ye folo min ma ko seneko lasabati polotiki letere (LPDA); ben keda a sebe folo ma, san 1991, a filanan, san 1998. A kun je min di, wol'e:

- Ka baloko lakanda, ka sene konɔla sodonfennu nabuu, k'alu madoninko lanooya, alako bee d'i musaka lasodon nooya bolo ma,
- Ka do la konomi la jidiwa ani kokanna sodonfenko kan,
- Ka jama la sodonda lawara, k'a ben senekonɔ baara suu, an'a sodonfen nasiyaya ma,
- Ka moo lu lasuuse alu la nanfolo lawalila seneko kun na, k'a ben kufaranaman fanan j'a senbo jawoko dakun do, ka ton ni sariyalu senbedon,
- Ka seneko sarawusi n'a poroselu senbedon, ka fodoba murannu nasabati,
- Ka siidinkira lakanda, ka bandama nanfololu tonobo kojuma n'a kuntaa jan na ko jajinin.

2.2.2 Yisininko [l'endusitiri] (l'industrie)

Fen nadan -misali do, sanbada, faanin, kanbiyon (neefali), kayidi (papiye), harajo, kuranma moteri, bootidoyiriden- bolo la, n'o te mansinin na, k'a fadan a ladanfen na.

Ba te Lagine fennadan do; a lodiya ye 4% pe le di, PIB do, k'a fadan bolonnaka 2^{nan} na.

Senefennadan ne je fe yisininnaka bee do. Yisininnu ye yen, minnu je n'si de furuwi dabenna, a kilasi dake seeninnu fanan j'alu bolo, dolɔ daben yisinin, tulu wulen, ani korondi lawali bolon fanan je yen.

Bololawali (l'artisanat)

Danfadabo ye bololawali faranfasiyalu ni jooɗon te, k'a fadan jamana, mirindi ani naamun nateennu na. Misali do, ni moo k'a mida Faransi ta kunna, a di fo moo ma ko bololawalila, moo kelen, n'o te kurufa min too sebenin bololawalilalu (metiyetiilu) la bukuba konɔ. too sebe wo lafarilayanin de, k'a latee sariya bolo ko: "alu kakan ka sebe metiyelu la buku konɔ, moo minnu, alu kelen kelenna, haman alu kurufalama, minnu te baaraden moo tan nabaarala, n'alu dun je alu la metiye nin kela bolofebaara le di, n'o te, alu baarada folo, ka fen dan, k'a mayeleman, k'a daben, n'o te makolaja baara, k'a fadan bololawali fabon na, k'a sodon baara sina nin sen je madannin do, kandaya sadanin min ma". Kanada jamana kan, a ye folo min

ma ko «bololawali fen sina le nin» wo ja le ten: « mɔɔ kelen bolonɔ, sawo ba ke k'a fɔɔ k'a laban, jatɔɔ ye min na, a kejin, k'a ladan bolo la hali a jate ma siyaya, jamana kɔɔ fen dɔ, katerete siidinkira fen ma.» A siyaman dɔ, baara minnu bentɔ jawo ni sene ma, k'a w'a se karosara baaralu ma, wolu bonin de bololawali jate dɔ.

Kekeda suu siyaman ne denin bololawali baaradalu la – balo dɔjawo, bonɔ, yirilawali, makolajalu, ani wolu jɔɔndɔlu. Bololawalila ye timinandi le di, min kusan a la baara la (sudeli, fen jamisen dɔbenna, fotota...) haman, min je a bolonɔ lakenjala (leselila - kaba baa, yiri baa - daalɔla...). A siyaman dɔ, bololawalila ye baara le kela, mako ye min na lonbe, lonbe (wayeya, pilonbiye, garasilawali, takisi, anbilansiyeya...).

Lagine baaramɔɔ 15% l'e bololawali la; a kun lonin fantannu ne la, soba ani somisennu na.

Ikomi seneke, bololawali fanan na lasɔɔɔya ye baaramɔɔ la siyaya le dɔ, k'a sɔɔɔn baarasara manbon. Wo latanbi kɔ, fen ni makolaja minnu je sɔɔɔnna bololawali dɔ, wolu da mangbelɛn, a dun, a di baara di fantannu ma, ka do la alu bololokɔɔko kan. Lagine, mɔɔ siyaman ji kun lala bololawali kan, k'a ben a kekeda la siyaya ma, a kɔɔɔman na (burujenin, kundɔben, bonɔ; ani wolu jɔɔndɔlu), a kuda la, miinin bolon, ani mɔnnin bolon.

2.2.3 Makolajalu (les services)

Makolaja bolonnaka (le secteur des services)

K'a ben makolaja bolonnaka ma, tuma siyaman, kɔɔɔbila saba ninu n'e lasala: (a) kafolu (lanterepirisilu) la makolaja (pɔsite ani telekominikasɔn, lalili ani demennin, kokerja, korajinin ani lasabatili); (b) kunkelennu makolaja (lotelilu, kafe baarilu, damunnin baarilu, jalatɛɛdiyalu, fadimakolo -ɛsipɔri- mɔɔko makolaja, ani baaradenko); ani (c) Bonɔ, ani bondɔjawo kolu.

A yede, tuma siyaman, danfadabɔ ye makolajalu te, a fodobalama n'a dunduruma, ani kurufa mako gbɛlennu najako bolo bee ma (kendeya, karan, jiko, dinkiralasanija, magbennin, kiiti, dimitarasɔn, ani wolu jɔɔndɔlu). Fodoba sarawusi wolu lasɔɔɔn nadɔɔya fantannu ma, wo ye jama bee le haminnanko di, katerete jemɔɔlu ma, minnu nasiinin bolokolonja madɔɔya fere lamiri, an'a kewaliyalu bee kunna.

Jawo [julaya] (le commerce)

Tangba fila le ye julaya bolon na: ankorɔ, ani detaye.

Lagine kɔnɔmi daja bad'a yida, ko bolon kunba saba le sen je PIB dɔ: konko bolonnakalu (sene, beyanmara, ani mɔnnin), damanda bolon, ani julaya (damuninfennadan ani lotelikolu bee ye wole dɔ). Alu ladiya, k'a bɔ jɔɔn dakɔɔ, wol'e: 18%, 16%, ani 27% PIB dɔ. Kɔnɔmi kɔɔta, k'a makafo kunkendeya, wo fanba ye bolon saba ninu ne ma. Wo bee n'a ta, ko wo ko la famuyali bada ke seneko ni damandako ma, ja bada sɔɔɔn wolu ladon ma bolokolonja madɔɔya ferele dɔ, (SRP), hali bi, julaya polotiki kelen nateenin te Lagine bolo.

Taransipɔri [madoninnin] (le transport)

Taransipɔri ni julaya l'e wala jɔɔn fe. Lagine kɔnɔ, a kun lonin mɔnbili silalu le la (donin ani mɔɔ fanba, fayida 95%, ye madoninna wolu le kan), baton silalu kɔɔji kan (nanfololaka, ni min te duukɔɔ nanfolo di, wo fanba ye donna kɔɔji dan ne fe Konakiri), ani neesila (waati nin na, wo la dan je fuwanbanku madonin di).

Mɔnbili silalu ye alu ta bolon min di, wo dɔsiinin k'a bɛn wulakɔnɔ sila, jamana la fodoba sila, ani an na mirindi nin jamanalu tɛla silako ma, min di alu don jɔɔn dɔ sɔnɔɔya bolo ma.

Taransipɔri bolonnaka la sabati di se jateminala ja siyaman ma: misali dɔ, a di se tala silako jidan ma (2,7km, 100km² bɛɛ kɔnɔ, san 1997 la), n'o tɛ, sila cɛmɛdɔyasii min jate kapin (25%, san 1997 la). So misɛnnu na, watiri ye fo denbaya 0,4% pe le bolo; moto kelen je a 3% bolo. Kɔnakiri kɔnɔ, wo kasabiya di wa fo 11%, ani 4%; so kunba tɔlu la, a di taa fo 6%, ani 16% (san 1994/95 la).

Dinkira dolu lato min kenin silako dɔ, ani yɔɔɔ wolu taransipɔri lawara, wo fanan je yen mɔɔlu la bolokolɔnja lawara kun do le di.

A si la, wo di sɔɔɔnfennu madoningboya, ka fen bɛɛ da lagbɛɛya, haan ka w'a se baarafɛn ni baara jɔɔrannu ma.

Banki bolonnaka (le secteur bancaire)

Bolonnaka l'e wo di, min kun lɔnin kafolu la (lanterepirisilu), minnu ke bennin wodi muu labaara ma. K'a lɔn kafo minnu je wolu di, wolu la baara fanba l'e, ka jama la wodi lamarata lamida, ani wodi lasayita gbɛdɛlu, ka wolu don julɔ la alu yɛdɛ tɔɔ dɔ. Faranfasiya nin bada bankilu la wodilabɔ mansinin otomatikilu sen nabɔ kɔ, kɔni bankilu y'a kɔnɔ ani alu lanmajɔɔnnu. Wodiko makolajja bolonnaka (banki minnu di julɔ don; minnu di santiyebalu wodiko kunko ja, kafo minnu je julɔ ni feere kɛla, sarawusi minnu je bɔnɔ matankala – asiransi-, ani nanfolo minnu bilanin pensɔnko kunkɔdɔ), wo la ko di se jɔabɔla a ta kun na, kɔni, a tɛ kɛla wo ja tuma bɛɛ.

Laginɛ kɔnɔ, k'a bɛn lanterepirisiladan ma, wo nanfolo fanba ye kunkelen na jii maranin ne di, n'o tɛ lukɔnɔ nanfolo (74%); banki piriwelu, sarawusi minnu je nanfoloko kunna, ani wodi muunin minnu je ladɛla maaninko bolo ma, wolu ye labaarala mɔɔ 3% le bolo (san 1994/95).

2.2.4 Kɔnɔmi fodoba muran (l'infrastructure économique)

Enɛrisi damun jate (la consommation d'énergie)

A kɛda enɛrisi ladan kun fɔlɔma di (misali dɔ: duukɔdɔ kenbu, haman tɛ taji), an'a kun filanan (misali dɔ, kuran min je bɔla tajima mɔteri dɔ), enɛrisi suu wo suu, hali n'a kɛda kun fɔlɔma wolu mayɛɛman bolo le ma. A totali ye bɛnna enɛrisi jate le ma, min bilada a lawalilalu sawo dɔ, k'a kapanma kenbu jate mida; wol'e bɛnna kenbu jate ma, min ba jenin, a di enɛrisi wo kantite labɔ.

Laginɛ, dari kenin enɛrisi suu min na, wol'e lɔɔ jaran jenin di; wo ye bɛnna fo enɛrisi damun 95% le ma, k'a bɛn enɛrisi damun naban ma.

Wulajannakumajɔɔya [telekɔminikasɔn] (les télécommunications)

Wulajannakumajɔɔya ja bada mayɛɛman bi kosɔbɛ. Senkolaya kudalu ye kan ka bila jɔɔn kɔ k'a lateriya bolo ma, min bada tɔn ni sariyalu mayɛɛman farilaya jamana bɛɛ kan na.

Afiriki kɔnɔ, telekɔminikasɔn na sitiyaɔn bennin tɛ, n'a kɔɔsi minada tɔɔmasere kɔdɔmannu ma, minnu je telekɔminikasɔn kɛwaliyalu la. Afiriki telefoni reso tɔɔmaserelu l'e nin: (a)teledansite (mɔɔ cɛmɛ ye dɛla lijɔ jate min na) ye 0,3% ni 0,8% ne tɛla dɔ; (b)sarawusi kalite majin (bandilu dama lateɛnin de, k'a jatɔnɔ dɔɔya, ani wo ko suulu); (c)k'a da lagbɛɛya

kojuuya. Burukina-Faso sokunba fila tɛla telefɔni sara kabon (militi kelen, faran 5,6) Paris ni Los Angeles tɛ telefɔni sara di (militi kelen, faran 2,93, san 1997 da l'e wodi France Telecom bolo).

K'a mina Afiriki muume ma, sii saba l'e kan ka lateɛ ten: (a)Magerɛbu jamanalu, ani Afiriki woroduuyanfan jamanalu, wolu la lijni jate ye 45 le lafo dɔ mɔɔ 1000 na kun na; Egypte (Misira) ta 56, Afique du Sud ta 101, Botswana ta 48; (b)fonfanba dɔkolon min jɛ, k'a damina Laginɛ ma, ka Saheli kɔnɔ jamanalu lasɔdɔ, ka w'a bila Konko bajulufɛla la, wo muranko m'a dɔbɔ, a lijni jate ma 2,5 bɔ, mɔɔ 1000 na kun na; (c)kɔɔji konkodala jamanalu, telebe ani telebɔ, Laginɛ, Labiriya ani Somali, wolu lateɛ kɔ, jamana tɔlu siyaman na lijniko ye 2,5 ani 10 ne tɛla; Senekali ni Gaboni fila le pe ye wo sandɔ; k'a bila jɔɔn kɔ, lijni 13, ani 32.

Laginɛ kɔnɔ, telekɔminikasɔn bolo ma, abɔne jate bɔnin mɔɔ 10.000 ne san 1995, k'a se mɔɔ 68.000 dɔ san 2000 la. Siinnɔdɔ telefɔni jate l'e 0,05 di, mɔɔ 1000 ta kun na, san 2000 la.

2.3 Fodoba dimitarasɔn (l'administration publique)

Desantarisasɔn [fankalasiyɔ] (la dɛcentralisation)

Nɔ (famaya) lasayi bolon ne, k'a bɛn disisɔnta ani fennamandi ma, k'a fadan famaya sandɔ la, k'a lase a duula ma. Misali dɔ, k'a fadan dimitarasɔn sandɔ la, k'a se perefɛ ma, wo min jɛ kufaranaman na lasiiden di jamana kɔnɔ.

Dekɔnsantarasɔn [fankalajɛnsɛn] (la dɛconcentration)

Ka fanka lasayi mansaya duula ma, disisɔnta ani lamandili bolo ma.

Delekasɔn (la dɛlɛgation)

Disisɔnta ani lamandili fanka le bɔnin tonboloma do bolo (misali dɔ, min na ko dunnin kufaranaman na), k'a di tɔnboloma do ma, min j'a yɛdɛ la, n'o tɛ, min jɛ fayida a yɛdɛ la.

Nɔ yɛlɛman [dewolisɔn] (la dɛvolution)

Ka fanka bɔ tɔnboloma bolo, wote ma kɛ min jɛ, k'a di tɔnboloma gbɛdɛ ma, wote kɛnin min jɛ.

Fankalase (la subsidiaritɛ)

Landa l'e, min bolo ma, fanka sandɔ t'a sen bila ko dɔ, fo n'a k'a tɛrɛ, ko a tijetɔ fanka duula la, wo min kakan k'a kɛ, adun, a senkola y'a ye; haman, ni fanka sandɔ k'a ye ko, fanka duula bada jɔkɔdɔnɔ. Wo ba kɛ, fanka sandɔ di se a duula ta magbenna.

2.4 Piriwe [kunkelen] bolonnaka (le secteur privɛ)

Sɛkitɛri piriwe [kunkelennu na bolonnaka] (le secteur privɛ)

Kafo muume ladɛnin ne ko ye, minnu manankun jɛ mɔɔ kelen ta di, n'o tɛ sosete piriwelu.

Poroduwisɔn kapasite [fennadan sɛnbɛ] (la capacitɛ de production)

Baarafennu di se labaarala jate minna, hankililamiri dɔ, k'a kun kɛ poroduwisɔn na buu di.

Piriwatisasɔn [dundurumayali] (la privatisation)

Ka fen bɔ fodobaya bolo ma, k'a ke mɔɔ kelen dunduruma di, n'o te paritikiye kelen na sosete ta di.

Bɔnɔmatanka (le risque)

Kuma l'e, min kɔɔ kakan ka latee. K'a ben bɔnɔmatan kewaliya ma, jate ye bɔnɔ le kan, minnu di se ka natalu lafoya, ka bɔnɔ ladon sosete kun, min di se k'a labe. Gbere-gbere ye latee le di, min di se ka dɔsii sii fila di: (a)gbere-gbere labe fondan; (b)gbere-gbere la bɔnɔ la wara jate. Alako ka bɔnɔ madɔya, bɔnɔnasii mɔɔlu y'alu fankala sii fila nin dɔ kelen ne kan, ka bɔnɔ kunben, haman k'a matanka.

Kurufa haminnamida (la responsabilité sociale)

K'a ben kafolu la sabati mafanin ma, kɔɔ saba l'e miridɔko nin na: (a) nanfoloko (kunkendeya ani tɔnɔladon); (b) mɔya kunko (mɔya la ko hamin); (c) ani siidinkiradɔko (dinkira la ko hamin). Ni kafolu y'a fe ka haminnanko saba ninu jaara, fo alu y'alu korɔsi to korɔmalu bee dɔ: baaradenko kun na, sanninna ni ferekelalu la kun na, wodikuntiilu ani yedema-kafo (ONG) minnu sɔbe ye jama ni siidinkira la ko makadan ma. Wo kosɔn, fo kafolu ye sila taama k'a la kurufa ni dinkira la ko hamin ma. Tonja la, ni kafo min seda k'a kocɛna ni a la sabati feerele ben haminnanko wolu ma bi, wo di na se a la nanfoloko senbedonna waati sudun kɔɔ.

3 Mɔya dɔsiija [mɔya polotiki] (la politique sociale)

Mɔya dɔsiija [mɔya polotiki] (la politique sociale)

Kewaliya le, min nawulin'a ma, alako jama la sityasɔn di mafalen bolo ma, min di fondan madɔya mɔɔlu, haman kuru lateeninnu ni jɔɔn te. Fodan wolu ye bola lafe n'a kewaliyalu le dɔ, kɔnɔmin nakaninnu dɔ. Fondan wolu madɔya feere le ye lafe kunnasii di sariya jumalu la, ka fennu ni makolajalu da madɔya, n'o te k'alu to fu la, ka fennu takisilu sara, ka sɔɔnkolu dɔtala koruma ke. Polotiki nin lɔduu l'e baara keja di (a la kundɔjanja, a sara dɔ dɔɔman, a lajɔɔn an'a lɔnnin makafo waati bee); denbaya la ko (nanfololademennin, densɔɔn teɔ, ani wolu jɔɔnnu); jiwodon, sii yɔɔ lasanija, ani so la.

3.1 Mɔya bolonnakalu (les secteurs sociaux)

Mɔyadɔko ye bolonnaka kunba fila le di: jiwodon karan, ani (senteya) kendeya. A yede, k'a ben makolu ni mɔya polotiki wan-wan ma, faranfasiya nin di se ka dɔwara, ka jiko, konko kɔnɔla la sabati, silako, kiti n'a sariyalu ani so la k'a lasabati, ka wolu bee laterɛ a dɔ. Bolonnaka wolu bee dɔ, SRP y'a baraka lala makolajalu le dɔ, minnu di fantannu nasɔɔn jonna (jiwodon karan -lekɔlikolu, ani kendeya -labitanin n'a basikolu, ani wolu jɔɔndɔlu).

3.1.1 Jiwodon karan (l'éducation)

Karanbaliya (l'analphabétisme)

A ye fɔla mɔɔ le ma ko karanbali, mɔɔ min te se, sebeli n'o te karan bolo ma, k'a yede la dupadɔte ko fosi sebe n'o te k'a karan, k'a famuya. A di se fɔla mɔɔ fanan ma k'a ma karan, ni min lɔnko dannin limɔɔ karan, ani kumakan dandɔ durusi ma, karan ni sebeli dɔ.

Balikulu la karanbaliya senkan (le taux d'analphabétisme des adultes)

Nin cemedoyasii jate ye bɔla mɔɔ kasabiya le ma, minnu bada san 15 kɔtanbi, k'a sɔɔɔn, alu tɛ se alu yede la duɗadɔtɛɛ ko fosi sebela, k'a karan, k'a famuya, n'o tɛ ka jate misɛn bɔ, sebɛli dɔ.

K'a fadan jamadamalɔn dannin na san 1996 la, minnu bada san 15 kɔtanbi, wolu 25% le karanda san 1994 na. K'a fadan Loni la mɔɔya lasabati porokaramun (PNUD) san 1999 arapɔri la, Lagine balikulu la karan senka bɛnda 37,9% le ma, san 1997 la; wo kɔɔɔ l'e, ko balikulu la karanbaliya senkan tɛɛɛ ye 62,1% ne lafo dɔ.

Karanbaliya denbayalu kɔnɔ (l'analphabétisme dans les familles)

Lagine kɔnɔ, a bada lakɔɔsi, k'a fɔ ko lu la bolokolɔɗja jate ni lutii la karan kunbe dunnin ɗɔɔn na. San 1994/95 la, k'a bɛn bolokolɔɗja la ko ma, denbaya minnu lutii ma karan, wolu 62% ye bolokolɔɗja dannasiinin kɔɔɔ; minnu lutii ka karan kunfɔlɔma kɛ, wolu 42%; k'a sɔɔɔn minnu lutii ka karan kunsabanan kɛ (iniwɛrisite) wolu 5% l'e dan wo kɔɔɔ.

Baliku karan (l'alphabétisation)

Kɔɔɔtali l'e mɔɔ la ko dɔ, min d'a kɛ, karan bolo ma, a di se a la duɗadɔtɛɛ ko misɛnnu sebela, k'a karan k'a famuya, ka se jate misɛnnu siila sebɛli dɔ.

Baliku karan senkan - mɔɔ jate min di se karan ni sebɛli la, kare lateɛnin do kɔnɔ, san kelen kɔɔɔ, ka wo la kare mɔɔ muumɛ ladɛnin jate ma – wo ye Loni la mɔɔya lasabati tɔɔmasere do le di (IDH).

Baliku karan senkan, k'a bɛn kunda, dinkira ani suu ma (le taux d'alphabétisation selon les régions, les milieux et le genre)

Baliku karan senka minnu tanin, wol'e: 13% Lagine gbɛkan jamana dɔ (Hoti Gine), 19% Futa kɔnɔ (Mɔyɛnin Gine), 23% tu kɔɔɔ (Gine Fɔɛ la), ani 26% kɔɔjida la (Basi Gine). Sobalu kɔnɔ, senkan nin ɗɛ bɛnna 60% le ma, cɛlu ta kun na; 36% mosolu ta kun na. So misɛnnu na, senka siidiyama fila ninu ye bɛnna, k'a bɔ ɗɔɔn kɔɔɔ, 25%, ani 6% le ma.

Deninɗa kuntaa fɔlɔ (la petite enfance)

Ko minnu ɗɛ denin nasɔɔɔnna, a la simaya karokun fɔlɔlu, an'a sankun fɔlɔlu kɔɔɔ, wolu nɔba le y'a la cɛnmɔɔdiya dɔ. Adun, waatikudun fondoba wo la ko ma ta badɔ jamanalu bolo, alu la polotiki, porokaramun ani fodoba bidisɛlu dɔ. Polotiki minnu lɔnin deninɗa kuntaa fɔlɔ wo ma, a siyaman dɔ, wolu lɔnin deninnu na karan maɗaa le ma, sani alu kɛ tɛ ka karan saada fɔlɔ damina. Alu la ko di se lakunna jatemida kamalinin kɔnɔ, k'a fɔlɔ alu la sɛnteya ma, k'a sii alu la balokɔɗuma la, k'o bɛɛ la jiwodonkoɗuma kan, alako denin na cɛnmɔɔdiya di lasabati, fadibanku, hankili ani lɔnnin bɛɛ kun na.

Jiwodon karan saada fɔlɔ (l'éducation primaire)

Jamana fanbalu kɔnɔ, a ba fɔ ko jiwodon karan, deninnu na san lolu, n'o tɛ san wɔɔɔ fɔlɔ karan ne ko. A siyaman dɔ, jamanalu ye wo lafarilayala le, kateɛɛɛ denmisɛnninnu ta kun na. Karan nin ɗɛ daminala, yɔɔɔ siyaman dɔ, den san 4 ni san 7 le tɛla.

Lekoliladon senkan jaama (le taux brut de scolarisation au primaire)

Den jate min bada ladon lekoli la, wo cemedyasii k'a ben kare muume kasabi ma, min bada se karan kunfoloma nin ma. Banin lekoliladon senkan jaama ye toomasere le di, min je deninnu na lekoliladon dɔsuman fen di, a di se tanbila 100% la, k'a ben denin dolu la nokansayi ma karan dakun dɔ, ani dolu fanan na kɔ-kɔ ladon ma (minnu je donna k'a tere alu sɔdɔnsi bada tanbi lekoliladon ma).

Lagine lekoliladon senkan jaama benda 29% le ma, san 1989 la. San 1999 la, a seda 53,5% dɔ. Lanmali dɔ, Saheli woroduuyanfan Afiriki jamanalu la lekoliladon senkan jaama tere ye 72% le dɔ.

Lagine lekoliladon senkan jaama bonin 27% le dɔ, san 1990 la, k'a se 57% dɔ, san 2000 la. Denmosoninnu na lekoliladon senkan jaama bonin 17% le dɔ, san 1990 la, k'a se 44% dɔ, san 2000 la.

Lekoliladon senkan bede (le taux net de scolarisation au primaire)

Lekoliladon senkan bede, karan kunfoloma bon na, wo ye deninnu ne jate kasabiyala, minnu bada se lekoliladon ma, n'alu ye lekoli la jaati, wo san wo la. Senkan bede nin jate ye minala kare kelen denu ne ma, minnu je lekoli la, san wo la, ka wo la kare muume ma, a lekoliden ani minnu ma se donna. A ye lekoliko kadara jate toomasere le di. Fani senkan bede d'i madon 100 la, wo ye toomasere le di, k'a fɔ ko den minnu kakan ka karan, wolu fanba bada don lekoli la (bee la karan).

Lagine kɔnɔ, lekoliladon senkan bede benda 41,5% le ma san 1997 la, ka wo la jamana sabatibaatolu la 85,7% senkan bede kunnakarjanin ma, ani Saheli woroduuyanfan Afiriki jamanalu la 56,2% ma.

Lekoliden ni lekolikaramɔ bentɛ (le ratio élèves-maître)

Lekolidennu jate le lanin je lekolikaramɔlu jate ma. A ye benna lekoliden jate kunnakarjanin ne ma karamɔ kelen bolo. Lagine kɔnɔ, bentɛ nin jate bonin 38 ne dɔ k'a se 46 dɔ, san 1990 ni san 2000 tela.

Sunkudunninu na lekoliladon senkan jaama (le taux brut de scolarisation des filles dans le primaire)

Mɔɔ siikuru bee dɔ, k'a ben kɔnɔmi ni mɔɔya donja ma nɔɔn dɔ, kɔɔsi bolo ma, bolokolonja nɔ di se yela kuru wo mɔɔlu la ko dɔ, k'a lankenemaya lu kelen kɔnɔ mɔɔ dolu fe, k'a tanbi dolu la. Bolokolonja lankenemayanin moso, denmisennu, keman ni mosomanu ne fe katanbi. Sunkudunninu na lekoliladon senkan jaama bonin 17,3% le dɔ, san 1990 la, k'a se 44,3% dɔ san 2000 la.

Jiwodon karan saada filanan (l'éducation secondaire)

Kɔlesiladon ne ko, lekolikaran saada filanan. Ale le gbankunnin saada folo la ikɔdɔ. A jaati la, saada filanan karan je daminala san woronwilanan ne la, k'a se san tan ma. A ba dɔɔya ja sii, san naanin.

Jamana siyaman kɔnɔ, kɔlɛsilakaran farilayanin de denmisɛnnu bɛɛ kan na. Jiwodon karan saada fɔlɔ n'a filanan danfadabɔ di se fadanna k'a bɛn jamanalu ma.

Jiwodon karan saada sabanan (l'éducation tertiaire)

Wole fanan tuunin saada filanan na. Ale le lɛkɔliden dɔbɛnna karan sandɔba jɛ, n'o tɛ, baaramakaran bon do jɛ, kɔlɛsi karan bannin kɔ.

Baaramakaran jiwodon (l'éducation professionnelle)

Jiwodon karan n'e, min jɛ karanden makaranna a la duɲadɔtɛɛ baarada la. A di se donna saada filanan n'o tɛ saada sabanan karan na, k'alu kɛ kelendi. A jaati la, karan nin kun lɔnin metiyelu le la, iko mininseya, mɔnsɔŋɲa, mankaninsɛŋɲa, ani bulanseya. Jiwodonbolon dolu fɛ, baaramakarandennu ta ye bonba di alu la baaramakaran dɔ, k'a bɛn parantiŋɲa bolo ma.

ɲaɲinini lɔnni (la recherche scientifique)

Lɔnnin ne wo di, min baju ye kɔɲaɲinin di, dɔfɛsɛli, n'o tɛ ladeennin bolo ma. Danfadabɔ ye ɲaɲininin gbɛ (k'a bɛn lɔnnin dɔwara ma, hali n'a ma se labaarala sisan) wo ni ɲaɲininin nafama tɛ (min nawulinin jɔ ka lɔnnin nawankan, kɔni, k'a la nafa kundɔsudun do fanan kan).

3.1.2 Kɛndɛya [sɛntɛya] (la santé)

Simaya nata (l'espérance de vie)

Kurupu kelen mɔɔlu la simaya kundɔkɲanin, ka wo lawasa kɛ si jate di, kurupu wo kɔnɔmɔɔ kelen kelen na di se i yiili siila min ma, a la duɲadɔtɛɛ tɔ kɔdɔ.

Lamununɲa: si kundɔkɲanin. A ni sijaŋɲaya tɛ kelen di. Sijaŋɲaya ye kundɔjate le di, miiri kɛnin k'a fɔ ko mɔɔ min sɔdɔnsan jɛ, tuma siyaman dɔ, a tɛ na tanbila si jate min na. Sijaŋɲaya kundɔjate ye minala si kasabiya kundɔkɲanin ne ma, min bada sɔdɔn kuru latɛɛnin kelen kɔnɔ. Simaya nata jate ye minala, k'a bɛn sijaŋɲaya kunbe ma, k'a bɔ kuru la si jate kundɔkɲanin ne dɔ. Simaya nata jate ye minala kasara wala jatedennu ne la.

Simaya natalamida sɔdɔn waati (l'espérance de vie à la naissance)

Mɔɔ d'i yiilisii si kasabi min na kab'i sɔdɔn waati. Wo jate ye midala k'a bɛn si karelu la kasara senkan ne ma, san wo la, ani kuru damalɔnnin wo kɔnɔ, tɔɔmasere bolo ma.

Laginɛ, simaya natalamida bɛnda san 54 ne ma, san 1999 la; a tɛɛ ye san 45 le di san 1983 la. K'a mida Loni la simaya natalamida jatebɔ la, Laginɛka la simaya natalamida bɔnin san 36,5 le dɔ san 1970, k'a se san 46,5 dɔ san 1997.

Kasara senkan (le taux de mortalité)

Kasara senkan ɲaama jate ye midala mɔɔ 1000 ne kun na. A ye bɛnna kasara muumɛ jate le ma, ka wo dɔsii k'a bɛn jama dama kundɔkɲanin ma, san kelen kɔdɔ.

Laginɛ kɔnɔ, kasara senkan ɲaama bɛnda kun 14,2 le ma, san 1999 la, mɔɔ 1000 ta kun na

Denjerinsaya senkan (le taux de mortalité infantile)

Denjerinsaya kɔɔ bɛɛ ye den na saya le di, a san fɔlɔ kamalibali. Tɔɔmasere l'e, k'a bɛn jama la yɛɛmasɔɔn kunbe ma. Ka denjerinsaya lɔn, k'a bɛntɛ n'a kun lɔn, wo ye farila le di. Wo di s'a kɛla, ka kɔɔsi mida dandali kɛɲa, a n'a la sanijɲa ma, k'a bɛn densɔɔnko ma; wo kɔ, ka kɔɔsi mida jama la wuruki ni sabati jate ma.

Denjerinsaya madɔɔya l'e kasara muume jate madɔɔyala faadɔkɛ mayɛɛman waati. Denjerinsaya ba madɔɔya, simaya kundɔkɔɲanin di kɔɔɔta. Jamana sabatininbalu dɔ, denjerinsaya tɛɛ kakan de ka bɛn haman ka dɛɛ 10 dɔ 1000 kan.

Lagine la denjerinsaya senkan bɔnin 136,5 le dɔ, san 1992 la, k'a bila 98 dɔ, san 1999, mɔɔ 1000 kan.

K'a fadan Loni la jatemala la, Lagine denjerinsaya senkan bɔda 197 le dɔ, san 1970 la, k'a bila 126 dɔ mɔɔ 1000 kan, san 1997 la. Sila nafamaba l'e dennalu la karan ni denu na cɛndɛya tɛ.

Moso karanbalilu la denjerinsaya senkan (112 ‰) kabon ko fila, moso karanninu ta di (61‰), minnu bada jiwodon karan saada filanan nabɔ.

Dentaansaya (la mortalité infanto-juvénile)

Den san lolu kamalibali la saya le ko ye. Lagine kɔɔ, dentaansaya juba ye mɔɔlamida jankarolu le di (pali, jɔfɔɔjankarolu, kɔɔɔbɔri), ani balɔladɛɛ jankarolu. A senkan bɔnin 226 le dɔ, mɔɔ wakelen ta kun na, san 1992 la, k'a bila 177 dɔ, mɔɔ wakelen ta kun na, san 1999 la. Loni na jatebɔ kun na, Lagine la dentaansaya senkan bɔnin 345 le dɔ, san 1970 la, k'a bila 201 dɔ, mɔɔ wakelen ta kun na, san 1997 la. K'a bɛn dentaansaya ma Lagine kɔɔ, fondanba l'e siidinkiralu ni jɔɔn tɛ. K'a fɔlɔ san 1992 ma, k'a se san 1999 ma, dentaansaya bɔda 275,8 dɔ, k'a bila 210,6‰ dɔ, somisɛnnu na; waati kelen wo la, sobalu kɔɔ, a bɔda 175,5 le dɔ, k'a bila 148,7‰ dɔ.

Mosolu la kaladuudɔto (la mortalité maternelle)

Mosolu la saya le ko, alu kɔɔma, densɔɔndiya, n'o tɛ, tele 42 kɔɔ, alu la densɔɔn kɔ, k'a kun kɛ kɔɔmaya di baa, wo di kɛ a dɔjuuyala baa, kun bɛɛ la, n'a dunnin kɔɔmaya la, min ni asidan tɛ kelen di, gbansan tɛ min di. Kaladuudɔto ye sii fila di: (1) ka to tin ma; wo ye bɔla densɔɔn na gbɛɛya le dɔ (kɔɔmaya dɔ jankaro, tin na gbɛɛya, ni la fɛɛyaba, densɔɔn gbɛɛn kɔ), densɔɔndɔ opearasɔn, basi kojuuya, n'o tɛ, bilandɔ bolo ma, k'a sabu kɛ kun madannin ninu dɔ kelen di; (2) densɔɔnkɔsaya k'a sabu kɛ jankaro kɔɔ do di, n'o tɛ jankaro kuda bilanin kɔɔmaya dɔ, min ni denko tɛ kelen di, kɔni, a bada dɔjuuya kɔɔmaya bolo.

Loni na jatemala kɔɔ, mosolu la kaladuudɔto kunbe bɛnda 1600 moiko 100.000 kɔɔ, san 1990 la. DRSP kan, ko a bɔnin 666 le dɔ, san 1992 la, k'a bila 528 dɔ, moiko 100.000 kɔɔ, san 1998 na.

Jidiwa senkan (le taux de natalité)

Nin kan jɛ densɔɔn jate le ma san kelen na, mɔɔ 1000 ta kun na.

Bi bi nin dɔ, Lagine la jidiwa senkan jɛ den 42,5 le dɔ, mɔɔ wakelen ta kun na. (K'a bɛn san 1996 ersansemanba ma, n'a lawasada san 1997 la, jidiwa senkan tɛɛ ye 40 ne dɔ, mɔɔ wakelen ta kun na, san 1996 la.)

Balokojuuuya (la malnutrition)

Jankarotɔya fadi l'e, min ɲe mɔɔ kan, min balo nɔ a dɔbɔla, kɔni nɛma tɛ min balo la, balo kɛɲa ma kamali. Wotii la balo dɔ, nɛmamafennu ne dɛsɛla, minnu ɲe fadi lasabati ladɛsɛla.

Nɛɛ di se dɛsɛla balo dɔ, ka kololu mudu, k'alu kadidiya; mɛɛyamafen ani witeamininnu di se dɛsɛla k'a kundon jankaro ma.

Jiidi senkan (le taux de fécondité)

Moso kelen denu jate le ko ye (ɲɔɔndɔ: jiidi tɔɔmasere sudun).

Loni la jate kun na, Lagine, jiidi senkan bɔnin 7,0% le dɔ, san 1975 la, k'a bila 5,5% dɔ, moso kelen ta kun na, san 1997 la. DRSP la jatemida dɔ, senkan kelen nin bɔnin 5,7% le dɔ, san 1992 la, k'a bila 5,5% dɔ, moso kelen ta kun na, san 1999 la.

Jiidi min senkan ɲe bɛnna moibaalu nɔdɔbila jate ma, den fila jate, kuma lasudunɲa dɔ, wo tɔɔ l'e ko nɔdɔbila senkan. Nɔdɔbila kunbe ba ban nasɔɔnna, popilasɔn na makafoli di kunmalɔ waati kudun.

Bolote wan-wan (la couverture vaccinale)

Kɔdɔ min ɲe bolote wan-wan na, wol'e jatemida di k'a bɛn mɔɔ kasabiya ma, min bolo bada te popilasɔn dɔ (n'o tɛ, popilasɔ dɔsiibolon do, faranfasiya sii kɛd'a la).

K'a bɛn boloteko ma (n'o tɛ jankarofudu), ɲefɛtaaba bada kɛ wo dɔ Lagine, san 1987 ni san 1993 tɛla. K'a bɔ san 1988 na k'a se san 1998 ma, bolote wan-wan bɔda 5% kɔdɔ, ka yeɛ 62% kan, bolote kunbalu ta kun na: DTC3 (difuteri, titanɔsi ani kokilisi); poliyo (poliyo3); urusɔli ani titanɔsi mɛreke (VAT2). Wo fanan dɔ, danfadabɔlu makɛnɛnin. Ni kasɔɔn Konakiri deninnu 51,1% bada bolote bɛɛ ban, senkan wo ye bɛnna 22,4% ne ma Mɔyɛni Gine

Kɛndɛya sarawusibondalu lasɔɔnko (l'accès aux services de santé)

Lagine kɔnɔ, tuma siyaman dɔ, kilo loolu ye somisɛnninnamɔɔlu 50% ni labitaninso tɛ; 20% mataanin kilo tan ni loolu la. K'a la wo fanan kan, a kakan k'a lɔn ko dɔɔtɔɔbalu 48%, sasifamunnu 51% ani lanfirimiyele 39%, wolu bɛɛ y'alu la baara kɛla Kɔnakiri le, jamana popilasɔn 15% ɲɛ.

Wo bad'a yida, k'a fɔ ni se tɛ denbaya minnu ɲɛ, wolu tɛ se ka labitanin nasɔɔn. Bolokolonɲa nɔntɔn ɲɛ 20% min kan, wo fanan dɔ 12% pe le ye sela labitanin, n'alu jankaroda. 20% minnu fanan na banaya lankɛnɛmayanin, wolu 50% ye wala labitanin n'a mako beda. Bolokolonnu na labitanin nasɔɔnbaliya kun fɔlɔ y'alu bolokɔnɔko ladɔɔya di, a filanan n'e labitaninsolu ladɔɔya di alu siidinkira dɔ.

K'a bɛn dandalisara la gbɛɛya ma, labitaninkunda, bolokolonnu tɛ wakaliyala a depanse la; wol'alu siyaman lɔla yɛdɛdanda la. Hankɛɛtilu bad'a yida, ko denbayalu 40% ɲɛ dɛsɛla waati ni waati, alu dandalisara la; 15% dɛsɛnin de kadawu! Bolofa kelen ɲɛ deninnu na labitanin nasɔɔn nadɔɔya kan, somisɛnnu na, a kɛda bolote di, a kɛda nilakilidɔjankaro juu di, wolu minnu na kasara katerin.

Ji saniman ani ji minta lasadon senkan (le taux d'accès à l'eau salubre et à l'eau potable)

Moo jate minnu di se k'alu makobo ji la, sanija ni lawasa do, n'a ni tarayaba te, wo cemedyasii k'a ben popilason kunkafonin ma. Wol'e jamanakonodennu na kendeya lankenemayala, k'a yida fanan ko jamana bada no sadon ji noo lakandaja ma, ani ji saniman dotalaja ma a duudennu te Sobalu kono, a ba fo ko «tarayaba te», wo kodo l'e ko ponpe ye lu kono, n'o te metere 200 la, lu dafe. Somisennu na, a di tere jisoridiya manjan so la kosobe, ka jisori kuntaa dojanjaya. Ji la jumaya n'a la juuya ye bol'a do nimafen misennu ne do. A di fo ko jiko k'a dabo, n'a ka bee mako ja: minnin, koli beseya bolo bee fe, tuma siyaman do, moo kelen bee ta litiri 20, tele kodo.

Ji saniman nasadonkonon lagine yan, wo senkan bonin 29% le do san 1989 la, k'a se 49% do, san 1999 la. Ji saniman nasadon ma ban lanoyala somisennu na (denbayalu 45% tere bad'a lasadon san 1994/95 la) k'a se sobakonolalu do (49% waati kelen wo la).

Moo fadi fiiradaban jankarokise [VIH] (le virus de l'immunodéficience humaine V.I.H.)

Moo fadi fiiradaban jankarokise (VIH) ye jankaro le dila moo ma, min kundon je kela SIDA di; faransikan do: Syndrome (jankaro toomasere suu siyaman) d'Immuno Dépression (fiiradaban) Acquis (lasadonnin). Jankaro le wo di, min ja kela fadibanku te se a yedemakadanna, k'a yedebob hali sasa jankaro bolo.

Sida jankaro [siida] (le SIDA)

Toomasere jakenin (toomasere ni nontonnu nakafonin) k'a ben fadi la yede makadan dogbasi ma (fadi baraka doban kojuyaya) min nasadonnin (k'a sabu ke jankaro kise di, min nasadonnin si kodo). SIDA ye jankaro le di, min je fadi la yede makadan fere bee dotijela, k'o sabu ke jankaro kise di min to ko HIV. Wo ba ke, fadi te s'a yede makelela jankaro sii kodo.

Dujalaminin jankaro nin je kan ka fanka sadon Lagine. San kelen kodo (san 2001 ni 2002 tela), seroperewalansi senkan bada 1,4% do, ka yele 2,8% do. SIDA bada moo 114000 mida. Wo ye benna Perefetiri mankan kelen moo muume ladenin ne ma. A ye baarabolon bee moo do. A dandalisara ye benna lamereken dala 480 ne ma fodoba labitaninnu na, n'o te, dala 1190 labitanin patikilyelu la, k'a ben tele 21 dandali ma. K'a ben da mabennin ma, dala 560 juon, hankili la, san 2005 la, Lagine sidatolu ladenin dandasara d'i lo lamereken dala miliyon 21 na, k'o la san 2000 la miliyon 12 ma.

Bolokolonja madoyya sedon no te se lankenemayala Lagine, ni SIDA la janban ma labo, ani ka denbayalu magben, a mantoro bada minnu nasadon. Wole k'a ke, fere gbede bada ladan, k'a ben SIDA ke ma, a kelen ta kun na. I ko Gbafaranaman k'a yamari ja min, porokaramun ni porose kelen kelenna bee d'i ta bolon kelen bo k'a ben SIDA ke ma.

VIH/SIDA perewalansi senkan san 15-49 karelu do (le taux de prévalence VIH/SIDA dans le groupe de 15-49 ans)

VIH/SIDA jankaro ye moo minnu fadi la ,a ma lankenemaya, wo jate cemedyasii, k'a ben faadoke wo jamadama ma.

Fodoba depanse k'a ben kendeya la ko ma (les dépenses publiques de santé)

Jamana kelen je bololabo min kela k'a don a konomolu la kendeya da fe.

Lagine, a tere bennin PNB 2,3% le ma san 1998 la. K'a lon fanan k'a fo, ko bololabo wo fanba kunloda sobakonolalu la kende ya makadan ne la, katerete Konakiri ma. Depanse ninu jatano fanba seda bannalu le ma. San 1994, fodoba depanse nin 48% keda popilasɔn 20% bannalu le mako di, k'a sɔɔn a 4% ne seda 20% bolokolongbelu ma.

3.1.3 Silako (l'infrastructure routière)

Silako (l'infrastructure routière)

Silalu ye muran ne di, minnu ye danna fere kunfolmalu tema. A ladan bolo ma, joran siyaman de ye silako do: a duukolo, sila yede kolo, sila ni a nolalu (borifennu labodiya n'alu tija da alu labori fe, lakandali jorannu, ani wolu jondolu), baara kolokunba lateenin minnu je sila ladan do (pon kunba n'a misenmannu, jisilalu ani komuu minnu donto konkelu la, ani wolu jonnun), silabalu dote yoro, sijalimanfennu, telekominikasɔn murannu, silalakene ansitalasɔnnu, dɔpininkali positelu ani tonsara positelu, manbililadon worelu ani bon minu lonin silafemakolu laja kun na. Konomi ni adamadenja kun na, silalu jakoba le ye mo, beyan ani makolajafen siyaman madonin do, ani ka dinkiralu bila joran ma, ka danduula solu labila joran ma, k'alu bo lato bolo ma.

3.2 Sikirite sosiyali [magbennin ton – laholiya ton] (la sécurité sociale)

Sikirite sosiyali (la sécurité sociale)

K'a mina «duja bee la duruwadelomu deklarason» na, Loni LasanbuleSenerali benda min ma desanburu karo tele 10 san 1948 na, sikirite sosiyali kun je mo kelen kelen na bee la adamaya lajinme le di kunnu na, minu natanbi te. Tonbolon kunda la, a kan je tonbolonnu, n'o te kwaliya minnu lonin kodotala kun na, alako bee mako di se ka laja dandali kun na, ka bee latanka sɔɔnko lafoya, n'o te, a ladɔya ma, k'a kun ke jankaro, denbatiya, lanjuru, kodɔya, n'o te saya di; ka bee demen i la denbaya donin tala.

Mɔya do jarinteya (la vulnérabilité sociale)

Mɔya do jarinteya ye siifadi le di, kunkelen na kurudɔn je madɔyala min do kosobe (sɔɔti silalu ladɔya); min naminin mɔlu la demennin kadɔ; min na don masiya jamakolu do. Mo sii dama minnu di se ka madan jarinteya wo do, wol'e mosolu di wulalu konɔ, n'o te karitiye labilaninnu do, moso minnu je mara konɔ, denin faratalu, bolon do denu, lekoliden minnu bada ban karan na, n'alu y'alu la baarada folo jininna, lanjurutolu, fonkisɔnneri minnu bada labo baara do (defilatelu), fonkisɔnneri minnu bada bila latereti do, ani mo kodolu tabaa te minnu na.

Baaralafoya (le chômage)

Baarabaliya l'e, k'a ben baarantanja. Baaralafoya suu kasiya: misali do, tereti baaralafoya (wo kunlonin mɔlu le la, minnu na baara dunnin tereti la); senkolaya baaralafoya (mɔlu le wolu di, minnu na baara bada tije, k'a sabu ke, alu la baara, n'o te baara murannu bada bila senkolaya kuda duu do, alu ma min manɔ, n'o te, min mako te baarabolo siyaman na, banin wodikun bada ke ka baara nodabila); fondante baaralafoya (waati kudun baarabaliya l'e wo di, min je benna baara fila tela mafalen fondan ma); ani yedesawo do baarabaliya (nin kun te baaralafoya di).

k'a fo ko alu la baarada do, alu mankan ka jilatɔnbɔnnin ke k'a ben siya, diina haman ke ni mosoya ma; alu dun t'alu senbila polotiki do ja sii ma.

Lagine kɔno bi, laginekalu la oenise bada taa foo 690; londannu ta bada taa foo 78; cofaratifu ni kurupeman minnu nadann'alu bolo, wo bada taa foo 3.800.

Sɛndika (le syndicat)

Baaralalu la de ladannin de, min di alu kunmafɔ, k'alu la nafa la ko jɔɔnin sila bee fe, ani kun bee la: baarako, sarako kun na ani wolu jɔɔndɔlu.

3.4 Naɔɔya [sawura- tunkun] (l'aspect genre)

Sawura [naɔɔya] (le genre)

An kan je min ma ko naɔɔya, n'o te sawura, wole ce ni mosoya jate di, k'a ben naamunnu ma, minnu kɔnɔkolu ye mayelemana k'a ben waati n'a dɔko ma. Naɔɔya nin nadan te ceya ni mosoya gbansan di; a dɔko fadannin naamunnu ne la ,k'a ben jiwodon keja ma, ani mɔlu sijja kurufa kɔno.

Kurufa fanbalu kɔno, yaamariya min je ce ni moso te, wo kun te jɔɔn dafa bolo gbansan di, ce ni mosoya do, kɔni, a baju ye nɔtiya le di, celu bolo, mosolu kan. Wo nɔtiya wo min bɔnin te daali do, kɔni, a fadannin taariku, bolokɔnɔko, ani siifadi le la, wo di se mafalenna, k'a ben kurufa sijja mayeleman ma, ani k'a ben kurufa waninke ma. A lɔnnin k'a fo ko mɔya dɔsiinin kurufa le bolo k'a ben nɔ dɔtalaja ma, kɔni ko wo ko la mɔ kelen di se ka kolu mafalen, kurufa waninke ba ke kodɔfalen min di, wole ye lasɔɔyala, k'a kunkaliya.

Kaɔɔya ce ni moso te (l'égalité entre les sexes)

Ka jate lakunnin mida, kun bee la, sarati bee ma, polotiki bee do, k'a lawul'a ma, alako celu ni mosolu di lakaja, alu la lɔnniya ni famuya kɔno, a ye ben bee ma, ka celu ni mosolu siifadi mayeleman k'a kun la kaɔɔya kan. Fen wo fen ba ke lawulila, k'a ta kɔdo wo kan, k'a feere n'a sila bee kun la kɔdo kelen nin kan, k'a lagben-gben, k'a lakanda, a n'a kɔfili bee.

4 Duɔakɔndemɛnɔya [kooperasɔn ɛntɛrinasɔnali] (la coopération internationale)

Sabati fodoba demɛnnin (l'aide publique au développement)

Sabati fodoba demɛnnin (APD), wo ye demɛnnin sila le di, kufaranaman fiila ni jɔɔn te, k'a ben juluko, dinmali ani yedekedɔkolu, a kun bee la. A siyaman do, jamana sabatininnu je jamana sabatibalilu demɛnna, dereketeman na, hali julujalɔ te alu ni jɔɔn te (fan fiila la demɛnɔya); n'o te, alu telalɔbaa di se kɛla duja tɔnbolon kunba do di (fan siyaman na demɛnɔya). Kɔni, jamana sabatininnu fanan je jɔɔn demɛnna (misali do, amerekennu ka Yirɔpu demɛn pilan min na, n'a fɔd'a ma ko Marshall la pilan); jamana minnu fanan na sabati maban kamalila, wolu fanan je jɔɔn demɛnna (Woroduulakalu la jɔɔndemɛn).

Sabati demɛnɔɔlu (les partenaires au développement)

Demɛnɔɔ kalanke minnu je Lagine la a la sabati sila kan, wolu l'e: (a)duja kɔno tɔnbalu, tiitii, Afiriki lasabati banki (B.A.D.); duja denma banki (banki mɔnjali); duja la fodoba wodimuu

bon (Fon Moneteri enterinasonali F.M.I.); Loni tonbolonnu, ani Yirupukalu la dekuru (U.E.); (b)jamana kunkelennu na demenninbolon fe: tii-tii, Aliman jamana, Kanada, Etasini, Faransi ani Sapon.

Jamana bolokolon julutobalu la ko waninke (l'initiative pour les pays pauvres très endettés P.P.T.E.)

Waninke nin tada san 1996 le la, k'a ben julu mantoro ladoya ma jamana bolokolonnu je, minnu na julu bada wara kosobe, alako k'alu la juluko maben jate la, alu di se min kodo, kondison na, min nateenin alu la julumanintiilu bolo. San 1999 seputanburu karo la, waninke nin hamin kun yelemanda k'a lo bolokolonja kele la, k'a kondison ke fere suwandi di k'a sebe, k'o ke bolokolonja madoya sedon toomasere di jamanalu kono, waninke ni bada ta minnu je.

Banki Monjali la foli do, Lagine la julu seda amereken dala miliyon 1366 do san 1982 la. San tan wo ko, san 1992 la, a seda miliyon 2634, k'a bo yen, k'a se miliyon 3254, amereken dala do, san 2001 na.

5 Kandaya (la gouvernance)

Kurufalu ke ka se alu yedekunnasiila, lasiili do, min k'alu diya, a naamun ni a sariya bolo ma, k'alu yedemara, alu yede la dija kono, wole ko ye. Kola jajinininnu bad'a yida, k'a magbeleya, k'a fo, ko kandayalu suu kakan ka mafalen, a keda duna muume ta kun na baa, n'o te jamana kelen, haman so ta kun na. Fo ka keja kuda jinin kandaya la, dimitarason, ani kokonja bee. Kandaya kuda kakan ka lasii kolatεεja ani kokεja kuda le kan, k'a la jooñhene kan; bee la son ni ban je min do; ka ben foli do, ka ben celi do; bee n'i bere, kandalu ani kandamolu.

Kandaya juma (la bonne gouvernance)

Kandaya l'e, min ja fe, k'a la tonbolon bee senbedon; k'a folo kolatεεja ma fodoba fanka kun na, k'a sii fodoba nanfola lamandija la, demokarasi mafaja, sariyalu mafaja, duruwadelomu ani jama kannafulendoko kunbalu la.

Kandaya juma, ani tonbolonnu senbedon kojuma min nata ye DSRP la Lagine kono, wol'e:

- Ka nanfola dosiija lasanija kudake (ka depanselu bo jooñ kodo, k'a ben alu la gbeden jate ma);
- Ka bidise dosii fo ka w'a se karitiye ni disitirikilu ma;
- Ka nanfola lamandija lagbeya, k'a lankenemaya (ka bee lalon nanfola sodonnin kasabiya la, ani a labonja la, ani a labo kun na);
- Ka senbedon dibidofen mina ani a damun kele la;
- Ka tonbolonnu senbedon, ka moya lasensen, k'a lakendeya k'a folo fanka sando ma, k'a se a duula ma, ani ka kiitikunda lakendeya.

Fanka lasayi a fanba do, wol'e fere samasen folo di; adun, kabi san 1985 la, Lagine bad'a kodon fere wo la, ka fanka ni fere bee lakudu fanka sando bolo kono.

Kandaya juma ye telen sila jajinin de fanan di, kurufa la sii kono. Wole y'a kela, fere dosiija kakan ka ben bolokolonja jate le ma dinkiralu do. Wo sabu la, enteriwanson karite ni bolokolonja karite kakan ka ben jooñ ma.

Demokarasi (la démocratie)

Kufaranaman nasiinin de wo di, jamanakɔndennu bolo, alu yede kunna. Jamanakɔndennu sawo labato kufaranaman bolo; n'o te, kufaranaman yamariya jamanakɔndennu bolo. Demokarasi te se jala sarati dandɔlu ko, katerete hankili ni miriya lawasa ma, miri ni foli do (Iera ni ladɛlu do), sendɔfulen (ka don ni bo labila bee je), kafolasii bolo ma (diyanande dɔdon bolo ma), ka karan nabila bee je, ka situwajelu kunfabo, k'alu lalonnin, k'alu lafamuya juma ke.

Sennadon (la participation)

Ka sabati lawuli bee la sendon kan, min di mɔlu lakafo (kuru kun na, kodoben, lanma, pariti), jusulatee ni wakali do, k'a ben kolateelu ma, minnu nafa ye alu la dujadowee n'a kewaliyalu ma. Sennadon je kela saada saba le kodo: (i) ka tere polotiki ni porokaramun namiiri do; (ii) ka tere kolatee ni kolagbengben do, ani (iii) ka tere polotiki ni porokaramun nasii do.

Dibidɔɔli (la corruption)

A kodo di se kela, k'a fo ko lannaya kenin ka lodiya min karifa, ka lannaya wo kolafo, ka lodiya wo ke sɔdɔnko makadan diya di. Ka fodoba fanka ke kunkelen na jininifen di. A di se kela nanfola kunbalu di, sosete ni anterepirisilu ye minnu dila polotikilamɔlu ni gbufaranaman na fonkisɔnneri belebelelu ma, minnu je fanka sandaba do (dibidɔɔ kunba). A di se kela duumafen dogbilyanin di, minnu je ladila tabali kodo, mɔlu bolo, k'a di fonkisɔnneri ma, k'a ben makolaja sila do ma: peremunko do, n'o te takisisarako do (tonnabe dibidɔɔ); A di se kela bolodɔɔli fanan di, k'a ben kolasonya misennu ma, makolaja misennu dakun do, ikomu mankasandalu la, ni jama kasiya, dolu di wodi misen dolu di, alako k'alu mako laja, hali alu ma bila safakɔnɔli do; n'o te, ka labitanin dalalɔlalu bolodɔɔ, alako alu ye bo biyeta ma (dibidɔɔ misen). A keda a suu wo suu di, dibidɔɔli ye sabati lanɔla le. Tuma siyaman do, dibidɔɔli ye bɔla kandya koron ne do, wo dun fanan toomasere le. Bɔno min je dibidɔɔli la, a kabon kɔnɔmi kan, a kabon mɔlu kan; feerele dotalaja te latelen, fodoba nanfola di ladese, kunkelennu na jawo di lanɔ, kiiti di babo k'a lafeeya.

Nanfoloko haman mɔɔya do telenbaanteya (la justice économique ou sociale)

Nanfoloko haman mɔɔya dɔsijja la natadokoba l'e, min waninke ye mɔlu madon di jɔn na, alako k'alu bee lakaɔa, kun kelen ni denbayalu, makolaja bolo ma. Telenbaanteya nanfoloko dakun do, wole ye bee nidiya lasela i ma, bee n'i bere; wo fanan ni mɔlu kundokaja te kelen di. Wo bolo wo ma, mɔlu fankabere n'alu senkolaya te mafelɛla, donin kelen n'e siila bee kun; wo mankan.

Duruwadelɔmu [mɔɔya lawasa sarati] (les droits de l'homme)

Mɔɔya lawasa faranfasiya bonin dɔɔa bee la mɔɔya lawasa sarati le do, min lankenemayada Loni na ladɛba bolo desanburu karo tele 10 lon, san 1948 la, ani folikanna minnu tuunda wo la. Kabi san 1958 desanburu karo tele 12, Lagine sensodɔnda Loni nasɔnnu do. Wo bolo ma, Lagine k'a kandon, k'a fo ko Loni na demenɔɔya kɔno, a di mɔɔya lawasa sarati bee mafa, ka jama kannabilodoko bee mafa, k'alu kodɔ, k'alu lasabati.

Duɗɗa la sarati madanninuu beɛ dɔ, a la dekilarasɔba wo dɔ, mɔɔ d'i hankilito fila fɔlo ninu dɔ, minnu lɔnin, k'a magbeleya, duɗɗadɔteɛɗa, kendeɣa, jiwodon, ani mɔɔya lakisi ma:

Aritikili 25 (article 25)

Beɛ kakan ka feere sɔɔɔn, min d'a ke, i n'i la denbaya la duɗɗadɔteɛ di se nɔɔyala k'a ben kendeɣa, baloko juma, fediyabɔko juma, ladiya juma, ani makolajalu ma, kurufa ta sabu la. Kurufa kakan ka i lo mɔɔ la sikirite la, ni baara t'i bolo, n'i jankaroda, ni lanjuru k'i sɔɔɔn, n'i kɔɔɔyada, bolo wo bolo ma, n'i bololafoyada k'a tere i sedɔko te.

Bolofa kelen kakan ka la denbatiilu ni deninnu ta demenin kan. Denin beɛ, minnu sɔɔɔnin fudu kɔɔɔ, minnu ma sɔɔɔn fudu kɔɔɔ, alu beɛ kakan ka lakanda, ka lawasa ja kelen de ma.

Aritikili 26 (article 26)

Adamaden beɛ kakan ka karan jiwodonkaran na. Karan wo saada fɔlo kakan ne ka labila beɛ je. Saada fɔlo karan farilayanin de beɛ kan na. Baaramakaran saada kakan ka lasɔɔɔn diya beɛ bolo; saadalaban karan kakan ka labila beɛ je, k'a ben hankili la diya jate le ma, a kana ben bolokɔɔko ma.

Jiwodon kakan k'a feere beɛ ben mɔɔ jiwo juma lasabati le ma, ka duruwadelɔmu mafa, ani jamakannabila. Ka jɔɔɔfamuya don, ka gbankunna ke jɔɔɔn je, ka kanunteya don si, dina, ani nasɔɔnnu ni jɔɔɔn te Ka Loni na sedon kɔɔɔlo alako duɗɗa d'i kɔɔɔn keɛ la, ka jususuma lasabati duɗɗa kɔɔɔ.

Wo duruwa dɔɔɔnnin moibaalu je, k'a fo ko, alelu le fɔlo sawo ye alu jalatɔɔnbɔn dɔ, karan dɔ, alu moifennu kakan ka karan min ke.

Kunfabo dinkirabalu (les principales sources d'information)

Griffon, M.; Henry, P.; Lemelle, J.-P.: Les politiques agricoles et alimentaires en Afrique. Méthodes et outils d'analyse et d'aide à la décision. Paris: Ministère de la Coopération et du Développement, 1991.

République de Guinée: Document de Stratégie de Réduction de la Pauvreté. Conakry, janvier 2002.

Silem, Ahmed; Albertini, Jean-Marie (directeurs): Lexique d'économie. 7ème édition. Paris: Editions Dalloz, 2002

United Nations Development Program (UNDP): Human Development Report 1999.

Web dinkira siyaman, katereɛ:

<http://europa.eu.int>

<http://forum.europa.eu.int>

<http://unstats.un.org>

<http://www.acodev.de>

<http://afecinfo.free.fr>

<http://www.agro-ind.com>

<http://www-crdp-lyon.cndp.fr>

<http://www.developpement-durable.renault.com>

<http://www.fao.org>

<http://www.fin.gc.ca>

<http://www.ird.sn>

<http://www.math-info.univ-paris5.fr>

<http://www.regoa.org>

<http://www.sante.gouv.fr>

<http://www.sn.resafad.org>

<http://www.solidarites.ch>

<http://www.srp-guinee.org>

<http://www.tbs-sct.gc.ca>

<http://www.un.org>

<http://www.worldbank.org>

Dujadɔtɛɛ kalamadantɛɛ (notes biographiques)

James G. BENNETT

A ban polotiki, sɛnɛ ani alimankan jɔɔɔninkaran na, Rochester, Trèves ani Bonn karanso sandɔba ninu na, James G. BENNETT wada baara GTZ jɛ k'a fɔlɔ san 1986 ma, ka w'a sii san 1987 la, k'a bɛn poroselu kɔɔɔsɛii ma, Rwanda julaya ni a kɔnɔmi minisiribon na. San 1988 na, a barada GTZ siisoba la, ka poroselu kɔɔɔsɛii. Kabi san 1989 la, a kɛda dujɔa polotiki jɔɔɔnɛn bonba kɔnɔbaaramɔɔlu dɔ kun di (chef du cabinet) Alimɔɔni, Kɔɔɔɔni so kɔnɔ; an'i kɔ, a ka kɔntarabaara siyaman kɛ dujɔa dɛnboloma tɔn siyaman jɛ. A lɔnko ye min dɔ jɔnɔn, wole ye nanfoloko jɔakunbadon dɔsɛijɔa (makorokɔnɔmi), dindɔn ni mirindilu lajɔa jɔɔɔn kan, ani poroselu porokaramun gbɛngbɛn an'alu kɔfɔli, dujɔakɔnɔdɛmɛnɔɔya bolo ma. Wo ma a la lakarannin dɔsa Kɔɔɔɔni ani Postdam karanso sandɔba la, k'a bɛn sabati polotiki ani poroselu la taamajɔa ma. James BENNETT bada kafa siyaman sɛbɛ ankilekan, faransikan ani alimankan dɔ k'a bɛn makorokɔnɔmi polotiki ma, bolonnakalu la polotiki ani poroselu lasɛnsɛnɔɔni ani k'alu kɔfɛli jamanalu kɔnɔ, minnu ye sabati sila kan.

A lasɔɔɔnɔɔni : bennett@ipa-cologne.de

Mamadou CAMARA

Mamadou CAMARA ye lɔnkojɔɔnɛn karamɔɔ le di, Konakiri karanso sandɔba la. Kabi a ka baara damida, a haminnanko dɔ bonba ye Laginɛ kannu na ko le di, bolofa kelen jɛ maninkakan ta kan. San 1976/77, a ka kan ninu ne lakaran Mɔɔɔdugu jiwodonkaran lekɔli la (C.E.R. 2ème et 3ème cycles de Morodougou, DREC de Mandiana). A ka maninkakanfɔlalu karan a sɛbɛjɔa la, k'a mɛnbalilu karan sosokan ani fulakan sɛbɛ n'a karan na. A la baara yeɛɛman Konakiri karanso sandɔba kunbe fɔlɔ la san 1977/78, an'a kunbe filanan na san 1987/88 na, a n'a la hamiya kelen nin de toda lakaranni dakun dɔ baa, lɔnkojɔɔnɛn dakun dɔ baa: Laginɛ kannu nasabatiko. San 1999 la, a ka kafa kelen nabɔ l'Harmattan na lɛɛrada la, k'a bɛn maninkalu la naamun ni alu la kan karan n'a faamun ma. Bi kun nin na, Mamadou CAMARA ye Laginɛ kannu nako jɔɔɔnɛn fanba kuntii le di (CELG), sɛbɛli ni mɔɔɔyadɔko jɔɔɔninkaran jɛ kɛla koko min kɔɔɔ, Konakiri karanso sandɔba la.

A lasɔɔɔnɔɔni: madycamara@yahoo.fr

Kumadennu batɔnbɔn (liste des mots-clés)

- ɲɔɲininin lɔnni (la recherche scientifique) 27
- bɔnɔmatanka (le risque) 23
- baaralafoya (le chômage) 32
- baaralajidi (la productivité) 16
- baaramakaran jiwodon (l'éducation professionnelle) 27
- baliku karan (l'alphabétisation) 25
- baliku karan senkan, k'a bɛn kunda, dinkira ani suu ma (le taux d'alphabétisation selon les régions, les milieux et le genre) 25
- balikulu la karanbaliya senkan (le taux d'analphabétisme des adultes) 24
- balɔɲinin sɛnɛ (l'agriculture de subsistance) 18
- balokɔjuuya (la malnutrition) 29
- banki bolonnaka (le secteur bancaire) 21
- beyan mara (l'élevage) 18
- bidise la dɛsɛ (le déficit budgétaire) 14
- bidise la ko polotiki (la politique budgétaire) 14
- bolokɔnɔko (le revenu) 12
- bolokolɔɲa (la pauvreté) 8
- bolokolɔɲa baju (les facteurs de la pauvreté) 8
- bolokolɔɲa jateminalan (l'indicateur de la pauvreté humaine I.P.H.) 7
- bolokolɔɲa madɔɔya fɛɛfɛ (la stratégie de réduction de la pauvreté S.R.P.) 9
- bolokolɔɲa tunkunnu (les dimensions de la pauvreté) 8
- bololabɔ [depanse] (la dépense) 12
- bololawali (l'artisanat) 20
- bolonnakalu [sɛkiterilu] la polotiki (la politique sectorielle) 16
- bolote wan-wan (la couverture vaccinale) 29
- da makafonin (la valeur ajoutée) 12
- dekɔnsantarasɔn [fankalajɛnsɛn] (la déconcentration) 23
- delekasɔn (la délégation) 23
- demokarasi (la démocratie) 35
- denɲerinsaya senkan (le taux de mortalité infantile) 28
- denbaya (le ménage) 12
- deniɲa kuntaa fɔbɔ (la petite enfance) 25
- dentaaninsaya (la mortalité infanto-juvénile) 28
- desantalarisasɔn [fankalasiyɪ] (la décentralisation) 22
- dibidɔsɔli (la corruption) 35
- duɲadɔtɛɛ la saniɲa (la qualité de vie) 8
- duɲakɔnɔdɛmɛɲɲɔɔya [kooperasɔn ɛntɛrinasɔnali] (la coopération internationale) 34
- duɲalakafa (la mondialisation) 11
- duruwadelɔmu [mɔɔya lawasa sarati] (les droits de l'homme) 36
- ɛnɛrisi damun jate (la consommation d'énergie) 22
- falen senkan (le taux de change) 15
- fankalase (la subsidiarité) 23
- fodoba depanse k'a bɛn kɛndɛya la ko ma (les dépenses publiques de santé) 31
- fodoba dimitarasɔn (l'administration publique) 22
- fodoba murannu (l'infrastructure) 17
- fodoba nanfɔlo (les finances publiques) 13
- fodoba nanfɔlo labɔ dalu [fodoba depanselu] (les dépenses publiques) 14
- fodoba sannin (les marchés publics) 14
- gbɛ kɛnɛ (la superficie) 17
- jɔɔran (l'intrant) 16
- jama jidan (la densité de la population) 10
- jama kunkafonin (la population totale) 9
- jama kunkafonin na jidiwa senkan (le taux d'accroissement de la population totale) 10
- jamadamalɔn (la démographie) 9

- jamana bolokolon julutɔbalu la ko waninke (l'initiative pour les pays pauvres très endettés P.P.T.E.) 34
- jamana sɔdɔnfen ɲaama (le produit national brut P.N.B.) 13
- jamanakɔnɔ sɔdɔnfen ɲaama (le produit intérieur brut P.I.B.) 13
- jatekɔrɔsi (la statistique) 9
- jawo [julaya] (le commerce) 21
- ji saniman ani ji minta lasɔdɔn senkan (le taux d'accès à l'eau salubre et à l'eau potable) 30
- jidiwa senkan (le taux de natalité) 28
- jiidi senkan (le taux de fécondité) 29
- jiwodon karan (l'éducation) 24
- jiwodon karan saada fɔlɔ (l'éducation primaire) 25
- jiwodon karan saada filanan (l'éducation secondaire) 26
- jiwodon karan saada sabanan (l'éducation tertiaire) 27
- julu (la dette) 15
- juluko polotiki (la politique du crédit) 15
- kɔfilili (l'évaluation) 11
- kɔkan julu kɔtɔnɔ la kɔlawali (le service de la dette extérieure) 15
- kɔnɔmi [nanfoloko] daali (la structure économique) 16
- kɔnɔmi fodoba muran (l'infrastructure économique) 22
- kɛndɛya [sɛnteya] (la santé) 27
- kɛndɛya sarawusibondalu lasɔdɔnko (l'accès aux services de santé) 29
- kaɲaɲɔɲɔya ɕɛ ni moso tɛ (l'égalité entre les sexes) 33
- kaɲabaliya (la disparité) 9
- kafo [anterepirisi] (l'entreprise) 16
- kandaya ɲuma (la bonne gouvernance) 34
- kandaya (la gouvernance) 34
- karanbaliya (l'analphabétisme) 24
- karanbaliya denbayalu kɔnɔ (l'analphabétisme dans les familles) 25
- kasara senkan (le taux de mortalité) 27
- kekɛda kaɲamalu (la catégorie socioprofessionnelle) 10
- konkokɔnɔla la sabati (le développement rural) 19
- kurufa haminnamida (la responsabilité sociale) 24
- lɛkɔliden ni lɛkɔlikaramɔɔ bɛntɛ (le ratio élèves-maître) 26
- lɛkɔliladon senkan ɲaama (le taux brut de scolarisation au primaire) 25
- lɛkɔliladon senkan bɛdɛ (le taux net de scolarisation au primaire) 26
- lagbɛngbɛnnin (le suivi) 11
- lanjurutɔlu (les handicapés) 32
- lanmaɲɔɲɔya (la compétitivité) 17
- mɔɔ fadi fiiradɔban jankarokisɛ [VIH] (le virus de l'immunodéficience humaine V.I.H.) 30
- mɔɔya bolonnakalu (les secteurs sociaux) 24
- mɔɔya dɔ ɲarinteya (la vulnérabilité sociale) 31
- mɔɔya dɔsiɲa [mɔɔya polotiki] (la politique sociale) 24
- mɔɔya lasabati tɔɔmasere (l'indice de développement humain I.D.H.) 7
- mɔnnin (la pêche) 18
- makolɔɲa bolonnaka (le secteur des services) 20
- makolɔɲalu (les services) 20
- makorokɔnɔmi [kɔnɔmi ɲakunba don] (la macro-économie) 12
- miininnu [damandalu] (les mines) 19
- mikorokɔnɔmi [nafoloko ɲamisɛn sii] (la micro-économie) 12
- mosolu la kaladuudɔto (la mortalité maternelle) 28
- nɔ yeleman [dewolisɔn] (la dévolution) 23
- nanfoloko ɲakunba don polotiki (la politique macro-économique) 12
- nanfoloko haman mɔɔya dɔ telenbaanteya (la justice économique ou sociale) 36
- nanfoloko la ɲɛtaa (le progrès économique) 11

- nanfoloko lasabati (le développement économique) 7
- nanfoloko polotiki (la politique économique) 11, 12
- nanfololadon sɛnɛ (l'agriculture d'exportation) 18
- piriwatisasɔn [dundurumayali] (la privatisation) 23
- poroduwisɔn kapasite [fennadan sɛnbɛ] (la capacité de production) 23
- sɛkiteri piriwe [kunkelennu na bolonnaka] (le secteur privé) 23
- sɛnɛkɛ (l'agriculture) 17
- sɛnɛko polotiki (la politique agricole) 19
- sɛndika (le syndicat) 33
- sabati (le développement) 7
- sabati dɛmɛɲɔɔlu (les partenaires au développement) 34
- sabati fodoba dɛmɛnnin (l'aide publique au développement) 34
- sabati mafanin (le développement durable) 7
- sabatibaliya (le sous-développement) 7
- sankadɔbaaya (la modernisation) 11
- saralijaa (la balance de paiements) 15
- sawura [naɲɔɔya] (le genre) 33
- sennadon (la participation) 35
- sida jankaro [siida] (le SIDA) 30
- sikirite sosiyali (la sécurité sociale) 31
- silako (l'infrastructure routière) 31
- simaya nata (l'espérance de vie) 27
- simaya natalamida sɔdɔn waati (l'espérance de vie à la naissance) 27
- sobakɔnɔla jama kunkafonin [popilasɔn] (la population urbaine) 10
- sobakɔnɔmɔɔlu la jidiwa senkan (le taux d'accroissement de la population urbaine) 10
- sobakɔnɔsii (l'urbanisation) 10
- sosete siwuli [dɛnkomaɲɔɔya] (la société civile) 32
- suman sɛnɛ (l'agriculture vivrière) 17
- sunkudunninu na lɛkɔliladon senkan ɲaama (le taux brut de scolarisation des filles dans le primaire) 26
- suufɛ (le marché) 16
- tɔɔmasere (l'indicateur) 11
- taransipɔri [madoninnin] (le transport) 21
- tuulu (les forêts) 18
- VIH/SIDA perewalansi senkan san 15-49 karelu dɔ (le taux de prévalence VIH/SIDA dans le groupe de 15-49 ans) 31
- wodi fanka (le pouvoir d'achat) 15
- wodi mɔɔn nabe [dewaliyasɔn] (la dévaluation) 16
- wodi muu lasiyaya [lɛnfilasɔn] (l'inflation) 14
- wodjɔnin sɛnɛ (la culture de rente) 18
- wodiko polotiki (la politique monétaire) 14
- wulajannakumaɲɔɔya [telekɔminikasɔn] (les télécommunications) 22
- wuruki kojuuya (le surpeuplement) 10
- wuruki senkan (le taux de croissance) 8
- yɛdɛkɛ [ɛnwɛsitiseman] (l'investissement) 16
- yɛdɛma-kafo [oɛnise] (l'organisation non gouvernementale O.N.G.) 33
- yisininko [lɛndusitiri] (l'industrie) 20

Karanbaa la yamari (notes du lecteur)

Nin wodi bɔnin
Alimannu na senkolaya dɛmɛnni tɔn de bolo (GTZ)

2005 sanwuye la Konakiri

Financé par la
Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit (GTZ)

Coopération technique allemande
Bureau Conakry
B.P.: 4100
Cité ministérielle, Dixinn, Landréah
Conakry / Rép. de Guinée

Conakry, janvier 2005